

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta
Katedra politologie

Sekularizace a demokratizace v Chorvatsku

Bakalářská práce

Autor: Lucie Horáčková
Studijní program: B 6701 Politologie
Studijní obor: Politologie
Forma studia: prezenční

Vedoucí práce: prof. PhDr. Strmiska Maxmilián Ph.D.

Hradec Králové, 2016

Zadání bakalářské práce

Autor: Lucie Horáčková

Studium: F13439

Studijní program: B6701 Politologie

Studijní obor: Politologie

Název závěrečné práce: Sekularizace a demokratizace v Chorvatsku

Název závěrečné práce v aj: Secularization and democratization in Croatia

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Tato bakalářská práce představuje případovou studii věnovanou problematice demokratizace a sekularizace v Chorvatsku. Práce pojednává o vztahu mezi demokratizací a sekularizací v kontextu chorvatského přechodu k demokracii a následné konsolidace demokracie. Cílem práce je posouzení postavení a role problematiky sekularizace v chorvatské demokratizaci a v této souvislosti zodpovězení otázky, jestli sekularizace nějakým významným způsobem ovlivnila přechod k demokracii v Chorvatsku.

Dočekalová, Pavla, Švec, Kamil et al. 2009. Úvod do politologie. Praha: Grada, 155-157. Huntington, P. Samuel. 1993. The Third Wave: Democratization in the Late 20th Century. Norman: University of Oklahoma Press. Merkel, Wolfgang. 1996. Systemwechsel 1: Theorien, Ansätze und Konzepte der Transitionsforschung. Opladen: Leske und Budrich. Karl, Terry. 1995. Modes of Transition in Latin America, Southern and Eastern Europe. Hanover: Dartmouth Press. Hanuš, Jiří. 2012. "O politických ideologiích, sekularizaci a svobodě. Rozhovor s Romanem Jochem." Revuepolitika 7, č. 8. Dostupné na: <http://www.revuepolitika.cz/2012/7-8> (31.3.2015). Hloušek, Vít, Kopeček, Lubomír. 2003. "Konsolidace demokracie a hybridní režimy slovenský a chorvatský případ." Středoevropské politické studie 5, 4. Dostupné na:

<http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=180> (31.3.2015). Sabrina, P. Ramet, Davorka, Matic. 2007. Democratic Transition in Croatia: Value Transformation, Education, and Media. Austin: Texas university press. Ilišin, Vlasta, Radin, Furio. 2002. Youth and Transition in Croatia. Zagreb: Institute for Social Research

Garantující pracoviště: Katedra politologie,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: prof. PhDr. Maxmilián Strmiska Ph.D.

Oponent:

Datum zadání závěrečné práce: 17.9.2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci „*Sekularizace a demokratizace v Chorvatsku*“ vypracovala, pod vedením vedoucího bakalářské práce, samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu v souladu s rektorským výnosem č. 4/2009.

V Hradci Králové dne 26. 4. 2016

.....

Lucie Horáčková

Anotace

Horáčková, Lucie. *Sekularizace a demokratizace v Chorvatsku*. Hradec Králové: Filozofická fakulta, Univerzity v Hradci Králové, 2016. 60 s. Bakalářská práce.

Tato bakalářská práce představuje případovou studii věnovanou problematice demokratizace a sekularizace v Chorvatsku. Práce pojednává o vztahu mezi demokratizací a sekularizací v kontextu chorvatského přechodu k demokracii a následné konsolidace demokracie. Cílem práce je posouzení postavení a role problematiky sekularizace v chorvatské demokratizaci a v této souvislosti zodpovězení otázky, jestli sekularizace nějakým významným způsobem ovlivnila přechod k demokracii v Chorvatsku.

Klíčová slova: demokratizace, sekularizace, demokracie, nedemokratický režim.

Annotation

Horáčková, Lucie. *Secularization and democratization in Croatia*. Hradec Králové: Faculty of Political science, University of Hradec Králové, 2016. 60 pp. Bachelor Degree Thesis.

This thesis shows a case of democratization and secularization in Croatia. Thesis discusses the relationship between democratization and secularization in the context of Croatia's transition and democratic consolidation. The aim is to assess the position and role of the issue of secularization and democratization in Croatia and in this context answer the question whether secularization had an impact on the transition to democracy in Croatia.

Keywords: democratization, secularization, democracy, undemocracy regime.

Poděkování

Ráda bych poděkovala prof. PhDr. Maxmiliánu Strmiskovi Ph.D. za vstřícnost, projevenou ochotu a užitečné připomínky, které mi poskytl v průběhu tvorby této bakalářské práce.

OSNOVA

ÚVOD	10
TEORETICKÁ ČÁST	
1 NEDEMOKRATICKÉ REŽIMY	15
1.1 Pojem nedemokratický režim	15
1.2 Autoritarismus	18
1.3 Totalitarismus	21
2 DEMOKRATIZACE	23
2.1 Pojem demokratizace	23
3 PŘECHOD K DEMOKRACII	26
3.1 Pojem přechod k demokracii	26
3.2 Typy přechodů	28
3.3 Vymezení etap přechodů	30
4 KONSOLIDACE DEMOKRACIE	32
4.1 Pojem konsolidace demokracie	32
5 DEMOKRACIE.....	35
5.1 Pojem demokracie.....	35
6 HYBRIDNÍ REŽIMY.....	38
6.1 Pojem hybridní režim.....	38
7 SEKULARIZACE	40
7.1 Pojem sekularizace	40
PRAKTICKÁ ČÁST	
8 DEMOKRATIZACE V CHORVATSKU	42
8.1 Demokratizace	42
8.2 První tranzice	43
8.3 Druhá tranzice.....	46

8.4	Konsolidace demokracie	48
9	SEKULARIZACE V CHORVATSKU	51
	ZÁVĚR	56
	LITERATURA A PRAMENY	
	Literatura	60
	Prameny.....	68
	PŘÍLOHY	1

ÚVOD

Práce pojednává o vztahu mezi demokracií a sekularizací v kontextu chorvatského přechodu k demokracii a následné konsolidaci demokracie. Práce se zaměřuje především na popis demokratizace na případu Chorvatska a vztah mezi sekularizací, přechodem a konsolidací demokracie na tomto území. Cílem práce je zjistit, jestli sekularizace nějakým významným způsobem souvisela s přechodem k demokracii v Chorvatsku a s následnou konsolidací demokracie.

Téma práce je politicky i vědecky významné. Demokratizace a konsolidace demokracie jsou stále v politologii aktuálními tématy. Některé země konsolidací demokracie prošly v nedávné době a některé státy světa tento proces pravděpodobně ještě čeká. Je to stále nevyčerpané téma, které je možné dále rozvíjet. Sekularizace a demokratizace jako takové jsou častými tématy vědeckých debat, ale zjištění a možného vlivu sekularizace na proces demokratizace a zejména konsolidace demokracie v Chorvatsku, je opomíjená a nerozpracovaná otázka. Chorvatsko tímto procesem prošlo v nedávné době, a proto je k dispozici řada aktuálních zdrojů k pochopení této transformace. Proces demokratizace v Chorvatsku můžeme charakterizovat jako těžkopádný, vyznačující se výskytem různých obtíží a problémů, které tento proces brzdily. Proto je důležité průběh tohoto procesu zmapovat a upozornit na veškeré faktory, které mohly chorvatskou demokratizaci určitým způsobem ovlivnit, včetně možné vazby k procesu sekularizace, jemuž je věnována pozornost v této práci.

Při mapování demokratizace v chorvatském případě je pochopitelné důležité brát v úvahu, že se nejednalo o přímočarou záležitost demokratizačního politického inženýrství, nýbrž o komplikovaný proces s různými fázemi, významně ovlivněný, jak ustavením režimu Franja Tudjmana, který se vyznačoval rysy znesnadňující demokratizaci, tak konfliktními vztahy mezi Chorvatskem a jeho sousedy.

Pokud jde o časový a geografický rámec uplatněný v této práci, transformace režimů v Chorvatsku je zde pojata jako součást přechodů k demokracii a konsolidace demokracie ve střední a východní Evropě v období „třetí vlny“ demokratizace, jejímž počátkem byla „karafiátová revoluce“ v dubnu 1974 v Portugalsku (Huntington 2008: 29- 30). V tomto rámci se práce zabývá

rovněž obdobím Tudjmanova režimu, na něž pak navazuje období post-tudjmanovské transformace režimu a následné konsolidace demokracie v této zemi. O konsolidované demokracii můžeme v chorvatském případě hovořit až v 21. století. Odpověď na otázku, odkdy je Chorvatsko konsolidovanou demokracií, není jednoduchou a nespornou záležitostí. Na tuto otázku existují různé odpovědi, podmíněné přijetím různých teoretických východisek a využitím různých dat. V této práci jsou, pro odpověď na tuto otázku, využity za tímto účelem vytvořené indikátory (Fiala 2001). Dalším hlavním zdrojem jsou v daném ohledu informace z databáze Freedom House.

Práce je zpracována jako jedno-případová studie, zkoumající demokratizaci v Chorvatsku a vliv sekularizace na chorvatskou demokratizaci.

Bakalářská práce je rozdělena do dvou hlavních částí a to na část teoretickou a část usilující o odpověď na otázku, týkající se vztahu mezi demokratizací a sekularizací v chorvatském případě. V teoretické části práce je pozornost věnována obecným pojmům demokratizace, tranzice k demokracii, konsolidace demokracie a sekularizace. Tento pojmový aparát bude aplikován na chorvatském případě, což bude tvořit jednu kapitolu následující části práce. Při popisu chorvatské demokratizace budou využity databáze agentury Freedom House a Ministerstva zahraničních věcí České republiky. V další části práce bude pozornost věnována vazbě mezi demokratizací a sekularizací v chorvatském kontextu, včetně zjištění možného vlivu sekularizace na chorvatské demokratizaci. Budou zde vzaty v úvahu názory chorvatských politologů na možnou souvislost mezi těmito dvěma procesy.

Nejprve, v teoretické části této práce, bude popsán nedemokratický režim, jako jev zkoumaný mnoha významnými autory. Tento pojem je pro práci důležitý, kvůli pochopení přechodů a také díky jeho vlivu na proces sekularizace v Chorvatsku. Práce se pokusí souhrnně popsat odbornou diskusi, která se nedemokratickými režimy zabývala a to především ve dvacátém století. Bakalářská práce se pokusí shrnout jednotlivé definice různých badatelů a především charakteristické rysy nedemokratických režimů, které vychází z prací „hlavních“ autorů, zabývajících se touto otázkou. I přes to, že existují i starší autoři, kteří pojednávali o nedemokratických režimech, tak tato práce je směřována k nedemokratickým režimům, vyskytujícím se především ve dvacátém století. Stěžejní texty této práce jsou od několika autorů, mezi které patří Samuel

Huntington a jeho „*Třetí vlna: Demokratizace na sklonku 20. století*“, toto dílo pojednává o celé řadě témat, práce využila nejen jeho popsání nedemokratických režimů, které se podle tohoto autora mění ve vlnách jako demokratizační procesy, ale také k vysvětlení pojmu demokracie a přechod k demokracii (Huntington 2008). Giovanni Sartori je autorem díla s názvem „*The Theory of Democracy Revisited*“, popisuje nedemokratické režimy a to jak autoritarismus tak totalitarismus (Sartori 1987). Juan J. Linz a jeho dílo „*Totalitarian and Authoritarian Regimes*“, popisuje a definuje autoritarismus a totalitarismus (Linz 2000). Mezi další významné autory zabývající se nedemokratickými režimy je Wolfgang Merkel. „*Systemtransformation: Eine Einführung in die Theorie und Empirie der Transformationsforschung*“ pojednává o nedemokratických režimech a rozděluje autoritarismus a totalitarismus do různých skupin (Merkel 1999a). Práce využila i díla dalších významných autorů, zabývajících se nedemokratickými režimy.¹

Teoretická část dále hovoří o demokratizaci, zabývá se především popisem průběhu demokratizace a vysvětlení pojmu demokratizace podle jednotlivých autorů. Demokratizace je proces, kde dochází k přesunu od stávajícího režimu směrem k demokracii. Zhroucení nedemokratických systémů a následná demokratická tranzice mohou být zapříčiněny různými vlivy. Tyto vlivy mají některé společné jmenovatele.² Demokratizace probíhala v evropských zemích ve 20. století, tato práce popisuje demokratizaci v obecném rámci (Huntington 2008: 22). Mezi použité autory patří například O'Donnell a Schmitter se svojí knihou „*Transitions from Authoritarian Rule: Tentative Conclusions about Uncertain democracies*“, popisuje proces přeměny politických institucí, které se stávají demokratickými a dochází k rozšiřování práv mezi občany, kteří byli původně vynecháni (O'Donnell a Schmitter 1986).³

¹ Další autoři, kteří se zabývali ve svých dílech nedemokratickými režimy, jsou E. Shils „*Political Development in the New States*“ (Shils 1960), H. Arend „*Původ totalitarismu I-III*“ (Arend 2000), R. Aron „*Demokracie a totalitarismus*“ (Aron 1993), C. Friedrich a Z. Brzezinski „*Totalitarian Dictatorship and Autocracy*“ (Friedrich a Brzezinski 1965).

² Hospodářská krize, upadající legitimita politického systému, zahraniční vlivy či lavinový efekt (Huntington 2008).

³ Další autoři, jež psali o demokratizaci, jsou, jak již bylo zmíněno, Huntington (Huntington 2008) a Dahl „*Demokracie a její kritici*“ (Dahl 1995).

Ve třetím oddílu teoretické části je popsán pojem tranzice k demokracii, tranzice je zde definována jako interval mezi jedním a druhým politickým režimem. Průběh tohoto intervalu se může lišit a nejsou jednoznačně definovaná pravidla tranzice ani její cíl (Huntington 2008: 29-33).⁴ Kapitola pracuje s nejdůležitějšími autory, kteří ve svých pracích popisovali teorie přechodů. Objevuje se zde již zmiňovaná práce Samuela Huntingtona či O'Donnella a Schmittera.

Dále práce pojednává o konsolidaci demokracie jako o novém pojmu, objevujícím se ve dvacátém století. Ve východní a střední Evropě probíhala v 90. letech 20. století. V této době se konsolidace demokracie objevuje v mnoha zemích, ale různými způsoby a s různým zakončením. Některé režimy se staly plně konsolidovanými demokraciemi, u některých režimů k plné konsolidaci nedošlo, a proto je často nazýváme hybridními režimy (Freedom House 2015). Práce se snaží jednoduše shrnout problematiku konsolidace demokracie, její rozdělení a hlavně pravidla či kritéria pro označení státu pojmem plně konsolidovaná demokracie. Pro účely popsání konsolidace demokracie, práce využívá několik klasických autorů, zabývajících se problémem konsolidovaných či nekonsolidovaných demokracií. Tato část je vystavena na interpretacích z několika zahraničních i českých publikacích, mezi jejichž autory patří Vít Hloušek, Lubomír Kopeček (Hloušek a Kopeček 2003; 2007), Juan J. Linz (Linz 1978) a Samuel Huntington (Huntington 2008).⁵

Jako další téma práce je demokracie, její historický kontext a následné popsání pojmu, je středobodem této kapitoly, blíže se dotýká demokracie jako pojmu v dnešní politice, snaží se o její bližší specifikaci, popis a rozdělení. Jsou zde také uvedeny skupiny kritiků tohoto režimu a stručný náhled do této problematiky. Nakonec se práce zabývá i otázkou Chorvatska a jeho demokracie. Díla využita v této části, jsou z per významných autorů, mezi které patří Robert Dahl, který ve svých knihách „*O demokracii*“ (Dahl 2001) a „*Demokracie a její kritici*“ (Dahl 1995) popisuje historii demokracií od raných demokratických tendencí až prvním zastupitelským demokraciím. Dále se tyto knihy zabývají

⁴ Sartori například řekl „východ automaticky neznamená vchod“ (Sartori 1987).

⁵ Konsolidací demokracie v Chorvatsku se zabýval například U. Lazarević (Lazarević 2009).

popsáním demokracie. Další autoři, jež popisují demokracii, jsou Palle Svensson (Svensson 1995), Vít Hloušek a Lubomír Kopeček (Hloušek a Kopeček 2003).

Předposlední část se pokouší souhrnně popsat hybridní režimy, především z pohledu jednotlivých badatelů, kteří se na danou problematikou politologického diskursu zaměřují. Není vytvořena jednotná definice, proto je potřeba vycházet z více publikací různých autorů. Hovoří se zde o dělení hybridních režimů, jejich vzniku, výskytu a možnému dopadu jejich působení na společnost. Práce využívá díla politologů píšících o tomto fenoménu dvacátého století, jako je O'Donnell „*Delegative democracy*“ (O'Donnell 1994), Thomas Carothers „*The End of the Transition Paradigm*“ (Carothers 2002), Larry J. Diamond „*Is the third Democratization Over? An Empirical Assessment*“ (Diamond 1997) nebo Fareed Zakaria „*The Future of Freedom: Illiberal Democracy at Home and Abroad*“ (Zakaria 1997).

Posledním tématem je pojem sekularizace, nacházející široké uplatnění v historicko-politických výkladech, včetně popisů procesů modernizace. Sekularizace je autory pojímána a popisována rozdílně, ale společným bodem je pokles náboženského vlivu na společnost, anebo obecného povědomí o náboženství. Většina klasických sociologických teorií mluví o sekularizaci v těsném sepětí s modernizací, která ovlivnila postavení náboženství ve společnosti (Keller 2005). Vznikla řada různých typologií sekularizace a definic tohoto pojmu. Existují tři skupiny teoretiků, kteří se zabývají teorií sekularizace (Váně 2010: 277- 307). V této práci jsou využity koncepce sekularizace uplatněné Kellerem „*Dějiny klasické sociologie*“ (Keller 2005), Dobbelaerem „*Secularization: An Analysis at Three Levels*“ (Dobbelaere 2002) či Bergerem „*The Sacred Canopy*“ (Berger 1967).

TEORETICKÁ ČÁST

1 NEDEMOKRATICKÉ REŽIMY

1.1 Pojem nedemokratický režim

Autoritarismus a totalitarismus jsou pojmy, které jsou hojně zpracovány různými autory a označují režimy objevující se ve dvacátém století. S těmito pojmy přišel fašistický režim v Itálii v roce 1925. Benito Mussolini označoval svoji formu vlády, jako vládu „totálního státu.“ Z tohoto označení vzniká pojem totalitarismus, i když fašistická Itálie byla spíše autoritářským režimem (Sartori 1987: kapitola 7).

V historii se objevuje mnoho různých nedemokratických režimů, které se přeměňovaly ve vlnách. Podle Huntingtona nastaly tři takové vlny. Do třetí demokratizační vlny, patří systém jedné strany, vojenský režim a personální diktatura. Systém jedné strany je spjat se Sovětským svazem, země s tímto systémem vznikaly, buď revolucí, anebo díky apelu, či dokonce zásahu ze strany Sovětského svazu. Takovéto režimy byly podpořeny silnou ideologií a moc byla v rukou osob, které byly členy hegemonní strany. Vojenské režimy nahrazovaly demokratické vlády, k jejich přechodu docházelo pomocí vojenského puče. Moc byla v rukou vojenských příslušníků, vláda byla institucionalizovaná a hlavní funkce obsazovali generálové, kteří se ve svých postech střídali. Personální diktatury byly specifické tím, že moc byla v rukou jedné osoby, také se objevoval kult osobnosti. Posty ostatních podporovatelů režimu byly přerozdělovány podle sympatií, nebo závisely na rozhodnutích samotného vůdce. Výjimkou se stal stát s názvem Jižní Afrika, který můžeme označit jako rasovou oligarchii. Specifický byl přístupem k moci, kdy tato privilegia měli pouze obyvatelé bílé pleti a mezi nimi probíhala běžná demokratická soutěž (Huntington 2008: 111-114).

Typologie Juana. J. Linze zařazuje nedemokratické režimy do čtyř skupin. Prvním ukazatelem je míra pluralismu, kdy je limitovaný pluralismus typický pro autoritářské režimy a monismus pro režimy totalitní. Monismus znamená, že jsou všechny instituce a organizace podřízeny jednomu centru, naopak u pluralismu se vyskytují nezávislé organizace, ale jejich existence je podmíněna jejich loajalitou k centru. Dále je proces získávání legitimacy nově vzniklého režimu, pro

autoritarismus je tradiční mentalita, a naopak pro totalitarismus to je ideologie. Mentalitu Linz pojímá jako citové přilnutí ke konkrétnímu režimu. Míra mobilizace společnosti je reprezentována depolitizací a mobilitou. Depolitizace je proces, který se snaží přesvědčit občany, že politická participace je pro ně nezajímavá a zbytečná. Naopak mobilita klade důraz na participaci občanů na politickém režimu. A poslední je charakter vůdcovství, kde nalezneme omezené, anebo cílené vůdcovství (Linz 2000: 158-161).

E. Shils v roce 1960 vymezil čtyři kategorie nedemokratických režimů, které jsou odvozeny jen z existujících případů. Poručnická demokracie vzniká v modernizujících se zemích, je typická svojí snahou o rychlý ekonomický, sociální a kulturní rozvoj. Obyvatelstvo nemá volnou ruku v politickém rozhodování, veškerá moc je soustředěna v ruce exekutivy. Politické strany si nejsou konkurencí a soudní moc není nezávislá. V modernizační oligarchii jsou demokratické principy potlačeny a demokratické instituce často vůbec neexistují. Systém je kontrolován a hlavním cílem režimu je ekonomický rozvoj. Dalším je totalitní oligarchie, kde je moc v ruce elit a objevuje se zde výrazná sociální mobilizace. Tento režim je Shilsem dále dělen na dvě podkategorie a to bolševickou a tradicionalistickou.⁶ Hlavním rozdílem je, že bolševický typ má snahu ovládnout veškerý společenský život, naopak tradicionalistický nechává částečnou autonomii například církvi, ekonomickým či zájmovým skupinám. Posledním typem je tradiční oligarchie, v této kategorii můžeme nalézt monarchie a dynastické formy vlády, založené na zvykovém právu. Vláda je v ruce úzké skupiny obyvatel, centrální vláda nemá dostatečnou sílu a nemá právo kontroly vládnoucích elit (Shils 1960: 265-292).

Huntington přišel s pojmem takzvané pretoriánské společnosti, která se vyznačuje rozpadem, či úpadkem demokracie, přímým vstupem sociálních sil do politiky, objevuje se zde vysoká míra participace a nízká institucionalizace. Tento režim je často provázen častými stávkami, korupcí a dalšími podobnými problémy. V režimu se objevuje možnost zásahů ozbrojených sil do politiky. Pretoriánská společnost se dělí do tří kategorií, první z nich je oligarchická, která se vyznačuje slabou mírou participace a slabostí politických institucí. Hlavní silou

⁶ Jako bolševický režim označuje sovětské Rusko a jeho satelity, do kategorie tradicionalistických režimů zahrnuje nacistické Německo a fašistickou Itálii (Shils 1960: 265-292).

jsou hegemonní vlastníci půdy, klérus a ozbrojené skupiny. Radikální typ je možné označit za režim se střední mírou participace, která je dána vyšší třídě a střední třída nemá právo se na ní podílet. Tradiční instituce jsou slabé, ale mají přiměřenou obranu vůči centrální vládě. Nejzásadnější pozici vlastní armádní složky. Posledním typem je masový režim, který má vysokou míru participace. Armáda, obsazením politických institucí, zabraňuje jejich rozpadu. Tento krok provádí, kvůli nesouhlasu s volebními výsledky, anebo se snaží bojovat proti radikální politice vládnoucích elit (Huntington 2008: 225-243).⁷

⁷ Hlavní rozdíly mezi autoritarismem a totalitarismem jsou k nahlédnutí v příloze (viz A, B).

1.2 Autoritarismus

Autoritarismus se odvozuje od autority, kdy jde především o překročení a zneužití autority jako takové. Hlavním znakem je porušování svobody obyvatel dané země. Autorita je formou moci, která je rychle získána a udržena díky podpoře a poslušnosti občanů. Tento pojem je těsně spjat i s demokracií, ale v autoritarismus je používán agresivněji, je navíc podpořen častým terorem a kontrolou. Občas se autoritarismus staví jako protipól demokracii (Sartori 1987: 186-192).

Podle Linze je autoritarismus popisován jako politický systém, který je omezený, politická soutěž stran a různých organizací prakticky neexistuje. Tento režim nemá propracovanou státní ideologii (Linz 2000: 159). Což neznamená, že režim nemá stanovené určité cíle. Linz místo pojmu ideologie, tedy ve spojení s autoritářským režimem, používá slovo mentalita (Linz 2000: 162). Dalším prvkem je absence politické mobilizace obyvatelstva (Linz 2000: 159). I zde Linz připouští, že v některých fázích v autoritářských režimech se může objevit omezená mobilizace obyvatelstva, která slouží k podpoře režimu a nazývá se nedokonalá ideologie (Linz 2000: 164-165). Posledním hlavním znakem autoritářského režimu je postava vůdce, nebo malé skupiny vůdců, kteří mají silnou pozici v politickém systému a mají nejasně vymezené pravomoci (Linz 2000: 159).

Existuje několik možných dělení autoritářských režimů, jedním z nich je kategorizace podle Linze, který ho dělí na sedm skupin. První je byrokraticko-vojenský autoritarismus,⁸ buď se vyznačuje úzkou vládnoucí skupinou, často pochází z úřednických, či z vojenských postů, nebo jednou mobilizovanou stranou. Neobjevují se zde svobodné volby, občas se můžeme setkat se zachovalým politickým pluralismem. Jedná se o nejrozšířenější typ autoritářského režimu. Další kategorii představuje organicko-etatistický režim,⁹ který je

⁸ Španělsko za vlády Franka od roku 1936 do roku 1975, Chile za Pinocheta od 1973 do 1989, Polsko za Pilsudského a Becka od 1926 do 1939, Maďarsko za Horthyho v letech 1920 až do roku 1944 a Argentinu za Peróna od 1946 do 1955 (Linz 2000: 190-194).

⁹ Salazarovo a Caetanovo Portugalsko od roku 1926 do 1974, Dolfusovo a Schusniggovo Rakousko v letech 1934 až 1938, dále částečně ve Frankově Španělsku a Mussoliniho Itálii (Linz 2000: 208-216).

specifický především svojí státní strukturou vyznačující se hierarchickým uspořádáním. Odmítá model třídního konfliktu a objevuje se zde teorie korporativismu. Třetím autoritarismem je mobilizační postdemokratický autoritarismus.¹⁰ Řadí sem evropské meziválečné autoritarismy, které nahradily neúspěšné demokratické režimy, které se nedokázaly poprat se základními politickými a sociálními problémy. Mobilizační postindependentní autoritarismus¹¹ navazuje na národně-osvobozenecský boj, který ale není schopen dosáhnout demokracie. Je zde značná mobilizace obyvatelstva a silný kult vůdce, který je podporovaný vládoucí politickou stranou. Další kategorií jsou rasové a etnické autoritarismy,¹² kde je moc v rukou úzké etnické, či rasově vymezené skupiny obyvatel. Obvykle menšina, která utlačuje většinu. V rámci menšiny se může hovořit o demokracii. Pátá skupina je režim nazývaný se pretotalitní,¹³ což je specifický autoritarismus s některými prvky totalitarismu a často se snaží k úplnému přesunu k totalitarismu. Posttotalitní autoritarismus¹⁴ se naopak od totalitarismu odklání, ale je zde stále silná a dominantní politická strana (Linz 2000: 184-253).

Další dělení je podle Wolfganga Merkela, je nejpoužívanější a nejrozšířenější. Merkel pracoval pouze se třemi kategoriemi, představovanými komunistickými, fašistickými a teokratickými autoritativními režimy. Komunistická „parteidiktatur“,¹⁵ je režim, kde jediným mocenským centrem v zemi je hierarchicky uspořádaná hegemonní strana.¹⁶ Fašistická,¹⁷ neboli „führerdiktatur“,¹⁸ reálná moc v rukou jedné osoby, jejíž vláda je zaštitěná

¹⁰ Tento režim bylo možné vidět ve fašistické Itálii (Linz 2000: 219-220).

¹¹ Příkladem jsou africké země, které ve druhé polovině 20. století získaly nezávislost (Linz 2000: 227).

¹² Jihoafrická republika od roku 1948 do roku 1993 (Linz 2000: 233).

¹³ Mezi pretotalitní režimy jsou řazeny země východní Evropy, krátce po skončení druhé světové války. Například Československo v letech 1945 až 1948 (Linz 2000: 243).

¹⁴ Země střední a východní Evropy od poloviny 50 let 20. století (Linz 2000: 247)

¹⁵ Neboli diktatura strany.

¹⁶ Příkladem tohoto režimu byl Svaz sovětských socialistických republik (SSSR) před vládou a po vládě Stalina 1924 až 1929 a od 1953 do 1956, Polsko a Maďarsko (Linz 2000: 240-244).

¹⁷ Příklad je Chorvatsko od roku 1941 do roku 1945, Rumunsko od 1940 do 1944 a Slovensko v letech 1939 až 1945 (Linz 2000: 254-255).

¹⁸ Neboli diktatura vůdce.

politickou stranou. Moc vůdce je dále podpořena kapitalismem, mobilizací obyvatelstva, také se zde objevuje korporativismus a antikomunismus. Poslední kategorií je teokratický režim, který je možné řadit i do kategorie totalitních států.¹⁹ Někdy se objevují i další skupiny, které se shodují se skupinami Linze²⁰ (Merkel 1999a- 38-44; Merkel 1996).

¹⁹ Írán je uváděn jako příklad teokratického režimu (Merkel 1999a: 38-44).

²⁰ U militaristického režimu je důraz kladen na patriotismus, národní bezpečnost, vláda je v rukou junty, anebo vojenského vůdce. Příkladem je Latinská Amerika v 60. a 70. letech 20. století a Řecko v letech 1967 až 1974. Vůdce byl například v Maďarsku od 1920 do 1944 a v Polsku 1926 až 1939. Dalšími skupinami jsou organicko-etatistické, rasistické, modernizační, dynastické a sultanistické (Merkel 1999a: 38-44).

1.3 Totalitarismus

Totalitní režimy se často spojují s komunismem, fašismem a nacismem. Komunismus měl snahu vytvořit nejhumánnější společnost v dějinách, bohužel k tomu používal jakýchkoli prostředků, včetně násilí. Hlavním cílem nacismu bylo obnovení německé morální jednoty, přetvoření Evropy a to především v tom, aby německý národ měl pozici hegemonu. Dalším prvkem hitlerovského režimu bylo vyhlazování národů, které byly považovány za podřadné. Rozdílem těchto dvou režimů jsou jejich cíle a motivace. S terorem, který oba režimy provázel, se setkáváme až v pozdějších fázích režimu (Aron 1993: 158-159).

Podle H. Arendtové existovaly pouze dva skutečné totalitarismy a to nacistické Německo za vlády Adolfa Hitlera a stalinský Sovětský svaz. Reprezentovány byly jednou politickou stranou, v čele této strany se nalézal vůdce, který byl často vykreslován jako zachránce národa. Objevovali se i takzvaní sympatizanti,²¹ kteří byli rozděleni do hierarchické struktury s různým stupněm zasvěcení do záležitostí státu. Snaha o vytvoření „nového člověka,“ který byl podřízen státu a straně a to bez výhrad. Totalitní hnutí je hnutí mas, objevovala se snaha o beztřídní neboli masovou společnost, která se jako celek mobilizovala. Toto hnutí bylo založeno na propagandě a organizaci, která byla vystavěna na fikci. V pozadí toho všeho se nacházela tajná policie a všeobecná kontrola. Cílem totalitarismu bylo ovládnutí světa a k tomuto využíval jednotlivé státní aparáty (Arendt 2000: 437-452).

Totalitní režimy se dělí různými způsoby, práce využívá dělení podle jednotlivých autorů. Jedním z nich je Wolfgang Merkel, který dělí totalitarismus do tří kategorií, které se shodují s jeho názvy u rozdělení autoritarismus. Komunistická skupina je nazývána jako „führerdiktatur,“ kde má hlavní pozici vůdce, v jehož ruce je veškerá moc režimu.²² Fašistický totalitní režim je v ruce monistického centra moci, má zvláštní teroristický charakter pro dosažení svých cílů a to v podobě zákonů. Porušování lidských práv a svobod je

²¹ Neboli členové hnutí podporujícího vůdce.

²² Příkladem je SSSR během vlády Stalina od roku 1929 do 1953, Čína pod Mao Ce-Tungem od 1949 do 1976, Severní Korea pod Kim Ir Senem a jeho synem Kim Čong Ilem od roku 1948, Albánie za E. Hodžou od roku 1945 do 1985 a další (Merkel 1999a: 50-52).

neodmyslitelně spojeno s tímto režimem.²³ Poslední kategorií totalitního režimu je teokratický režim, který svojí legitimitu čerpá z fundamentalistického vysvětlení církevních textů. Do této kategorie je především řazena církev islámská²⁴ (Merkel 1999a: 50-52).

Carl J. Friedrich a Zbigniew Brzezinski představili šest základních rysů, které podle nich musí obsahovat režim, aby mohl být nazván totalitarismem. Takto nazvaný systém musí mít jednu oficiální státní ideologii, podle které se řídí život občanů a to nejen politický. Dalším důležitým prvkem je masová politická strana, která je striktně hierarchicky uspořádána. Ke kontrole v tomto režimu slouží tajná policie, jež pomocí nátlakových až teroristických praktik dohlíží na dodržování státní ideologie a trestá neuposlechnutí stanovených pravidel. Stát navíc kontroluje prostředky masové komunikace, ozbrojené moci a ekonomické činnosti (Friedrich a Brzezinski 1965: 20-23).

Linz přišel s teorií rozlišující totalitarismus na tradiční a posttotalitní režimy. Tradiční nechává existovat hospodářské a společenské organizace, ale jsou pod absolutní kontrolou státu. Neobjevuje se rozpracovaná státní ideologie a není zde propracovaný kult osobnosti, ale naopak vůdcovství je velmi personalizované. Mobilizace obyvatelstva není příliš využívána, ale pokud obyvatelé mobilizují za režim je povzbuzována a odměňována. Posttotalitní režim je postaven na jedné straně, ale objevuje se zde možnost pluralismu v podobě společenských a hospodářských skupin. Existuje oficiální, exkluzivní a autonomní ideologie a členství v masových organizacích je povinné (Linz 2000: 70).

²³ Třetí říše v Německu v letech 1938 až 1945 (Merkel 1999a: 50-52).

²⁴ Příkladem je talibán v Afgánistánu a džumhúrja za vlády ajatolláha Chomejního v Íránu od roku 1979 (Merkel 1999a: 50-52).

2 DEMOKRATIZACE

2.1 Pojem demokratizace

Dochází k přeměně politického systému od stávajícího režimu k režimu demokratickému, anebo k režimu hybridnímu. Rozšiřují se politická práva. Vznikají politické strany či skupiny a země se pomalu dopracovává ke konání svobodných voleb. Objevují se dvě dimenze, zaprvé, dochází k úplné změně volebního systému i politických stran. V druhé dimenzi, nedochází k úplné přeměně vládnoucích elit ani změně celého politického a stranického systému. Příkladem mohou být třeba korporativní skupiny (O'Donnell a Schmitter 1986: 7-8). Demokratizace se skládá z tranzice, konsolidace a demokratických vln či protivln. Demokratizační vlna je pojem, který zahrnuje soubor přechodů od autoritarismu k demokracii, během určité doby, mohou se zde vyskytovat i přechody na opačnou stranu. Nejčastějším scénářem je střídání demokratizačních vln a protivln v pravidelných intervalech, kdy se časově liší jejich délka a intenzita. Podle Huntingtona je rytmus vln a protivln „*dva kroky vpřed a jeden krok zpět.*“ Součástí je často liberalizace, či povrchová demokratizace politických systémů. V historii se objevuje několik demokratických vln, které se v zásadě týkají demokratizace institucí. První z těchto vln, souvisela s revolucí ve Francii a Americe a během ní se objevují národní demokratické instituce. Druhá vlna souvisí s obdobím po druhé světové válce a především je spojována se zeměmi Latinské Ameriky. Třetí vlnu můžeme ve svých počátcích nalézt v jižní Evropě, poté dochází k expanzi do Latinské Ameriky, Asie a v poslední fázi ovlivnila komunistická území. Vlny byly doplněny řadou protivln. Tento pojem popisuje proces, který z nově vzniklých demokracií znovu vytvořil nedemokratické režimy (Huntington 2008: 22-39).

Huntington stanovil čtyři příčiny demokratických vln, a to vlna způsobená jedinou příčinou, souběžným vývojem, lavinovým efektem, anebo příčina nazvaná oblíbený všelék. Jedinou příčinou si můžeme představit například jako konflikt, či problém v mezinárodním rozhraní, který ovlivní více zemí najednou. Souběžný vývoj naopak nemá jednu stejnou příčinu, z které by vlna vycházela, ale dochází k podobnému vývoji některých určitých prvků systému. Mezi které můžeme řadit třeba hospodářský vývoj, úroveň hrubého domácího produktu

(HDP) či gramotnost obyvatelstva. Třetí kategorií je lavinový efekt, který popisuje situaci, kdy se země navzájem ovlivňují. Když v jedné ze zkoumaných zemí dojde k přeměně režimu, ovlivní to určitým způsobem další země, které se rozhodnou ke stejnému činu a poté dochází k dalším změnám. Do poslední skupiny můžeme zařadit země, u kterých se počáteční důvod změny liší, ale nakonec dosáhnou všechny stejného cíle (Huntington 2008: 39-44).

Podle Huntingtona se na demokratizaci podílejí různé ukazatele, je jich dvacet sedm. Tyto příčiny se od sebe odlišují, hlavní rozdílností je místo, anebo čas procesu demokratizace. Objevuje se mezi nimi například „...tržní hospodářství, silná střední třída, vysoká úroveň hospodářského blahobytu, vysoká úroveň gramotnosti a vzdělání, silná buržoazie a společenský pluralismus, silné zprostředkující skupiny...“ (Huntington 2008: 44-45).²⁵

Demokratizace může probíhat ve třech rozdílných cestách. Zaprvé, jako proces, který z nedemokratického režimu vytvoří režim demokratický. Nebo se díky ní, již demokratický stát stane ještě více demokratický. Demokratizaci je možné dělit na tři typy, a to osvícená, oportunní a uložená. V každém z těchto tří typů jsou elity hlavním hybatelem změny. Osvícená demokratizace se objevovala v poválečných zemích,²⁶ státní elity dokázaly překonat negativní historické zkušenosti. Objevuje se jen vzácně a hlavní myšlenkou je, že elity měly přirozenou tendenci odvracet se od demokracie. Druhý typ je také typický pro post-válečné státy, ale rozdílem je, že naopak elity k demokracii inklinovaly. Poslední typ je podobný Washingtonskému konsensu²⁷ (Inglehart a Welzel 2009: 33-49).

Další kritéria demokratického procesu vytvořil Robert Dahl, nazval je jako ideální normy a měří se jimi úspěšnost demokratického procesu. Prvním kritériem je skutečná účast obyvatelstva na politickém rozhodování neboli neodepření žádnému občanovi právo podílet se na vládě. Další normou je osvícené chápání, kde je důležitým prvkem vzdělání, informační systém a veřejná diskuze. Občané mají právo na informace například přístup k zákonům, ústavě a informacím o

²⁵ V příloze se nachází tabulka s počtem zemí, v kterých tyto vlny procházely (viz C).

²⁶ Po 2. světové válce.

²⁷ „Washingtonský konsenzus neboli okamžitá liberalizace zahraničního obchodu, rychlá privatizace, všemožná deregulace a přísná makroekonomická politika“ (Žídek a Zbořilová 2005: 5).

politických stranách. Tyto tři kritéria jsou dále doplněny další normou, a to kontrolou programu. V podstatě to znamená, že lid má právo rozhodovat jako poslední a jeho volba je konečná. Reálně je způsobilý vybrat otázky, o kterých je potřeba rozhodnout závazně, či nikoli, o kterých má rozhodovat lid jako celek, nebo jen prostřednictvím zástupců. Žádná existující demokracie na sto procent nesplňuje všechna kritéria a nejspíše ani není možné všechny normy úplně splnit (Dahl 1995: 99-109).

Od roku 1990 se dvě nově ustanovené demokracie, během třetí demokratizační vlny, znovu navrátily do původního stavu, a to k autoritářskému režimu. Objevují se spekulace, že od této doby můžeme mluvit o třetí protivlně a dojde k dalším návratům z demokracie na autoritarismus (Huntington 2008: 280-283).

3 PŘECHOD K DEMOKRACII

3.1 Pojem přechod k demokracii

První významnější práce, týkající se teorie přechodů, se objevovaly v 70. letech 20. století. Tranzice neboli přechod je proces změny mezi jedním a druhým politickým režimem. Během přechodu není jasně dáno, jestli se režim stane demokratickým, hybridním, anebo zůstane nedemokratickým režimem. Dochází k výkyvům a nejsou vytvořena trvalá a stálá pravidla hry. Původním cílem může být demokracie, ale není jisté, že se režim k demokracii dopracuje. Aktéři se snaží z přechodu získat, co nejvíce pro svůj vlastní prospěch, častým jevem je participace původních vládnoucích elit na přechodu a získání významného postavení v novém režimu. Vytvářejí se pravidla a procedury budoucího režimu (Dvořáková a Kunc 1994: 77). Nejčastěji k přechodu dochází v autoritářském režimu, kde je obyvatelstvo nespokojeno s fungováním státu a stávajícími pravidly. Vznikají různé skupiny, které se snaží režim přetvořit. Během tohoto procesu dochází k rozhodnutí, jestli bude nastolena stabilní a fungující demokracie, či dojde k opětovnému nastolení autoritářského režimu. Po úspěšné tranzici přichází na scénu konsolidace, která slouží k udržení a zakotvení vytvořeného režimu (O'Donnell a Schmitter 1986: 6). Proces přechodu k demokracii byl vždy snadnější, pokud měly silnější pozici prodemokratické strany a skupiny. Nejdůležitějšími interakcemi jsou ty, které probíhají mezi vládou a protivládními skupinami, mezi pro-demokraty a proti-demokraty ve vládě, a nakonec mezi umírněnými a radikálními skupinami v opozici. Každá tranzice je jiná, liší se podle zastoupení různých skupin na přechodu, průběhem přechodu a zemí, kde tranzice probíhá. Hlavní roli hraje vztah mezi reformátory a zastánci původní vlády, k přechodu dojde pouze za předpokladu, že reformátoři mají silnější pozici ve vládě a v opozici převládají umírnění. Dalším druhem je výměna, v níž jde o vztah mezi vládou a protivládními skupinami a o vztah mezi umírněnými a extremistickými skupinami. Během výměny se objevují tendence, které zahrnují odchody vládnoucích elit do opozičního tábora, což velmi často vede k destrukci režimu a vzniku demokracie. V průběhu přeměn se do popředí dostává vztah umírněných členů opozice a členů vlády, kteří se snažili o změnu

režimu. Obě tyto skupiny se staraly o hladký průběh přechodu a kontrolovaly protidemokratické tendence ve společnosti (Huntington 2008: 122-160).

3.2 Typy přechodů

Bylo vymezeno několik typů a etap přechodů. Jednu z prvních klasifikací teorie přechodů vytvořil A. Stepan, který analyzoval procesy ukončující nedemokratické režimy. Ve své teorii zohlednil konkrétní historické události, které ovlivnily zkoumané režimy. Bodů je celkem osm, první tři jsou propojeny s minulostí, kde došlo k ukončení pomocí nějakého vojenského konfliktu. Mezi tyto tři body řadí přetvoření státu, ke kterému došlo zvnějšku, nebo vnitřní změnu systému. Posledním je změna systému, která probíhá zvnějšku a je i takto kontrolována. Liší se především podmínkami vně státu a počtem obyvatel, kteří se na tranzici podílejí. Každá z těchto možností je nějakým způsobem náchylná díky tomu, může dojít k nenaplnění cílů daných při počátku tranzice. Další kategorie souvisejí s novější historií, řadí sem autoritářské režimy, které se redemokratizují a tato změna je prováděna zevnitř systému. Za druhé, je systém ukončen pomocí tlaku obyvatel, dalším bodem je smlouva či pakt mezi politickými stranami. Za třetí, se na tranzici podílí reformistické strany, které vedou často násilné revoluční akce. Poslední bod pojednává o revoluční válce, která je koordinována a praktikována marxisty. V kategorii redemokratizujících se režimů je silná pozice obyvatelstva, a to především vůdců původního režimu, kteří se podílejí na tranzici. Ostatní skupiny přechodů jsou ovlivňovány stranami či obyvateli, kteří bojovali proti předešlému režimu (Stepan 1986: 65-84).

Dalšími zásadními autory, kteří se zabývali vytvořením typů přechodů, jsou Karl a Schmitter. Jejich typologie je rozdělena na čtyři kategorie, a to změna pomocí paktu, reformy anebo pomocí vnucení či revoluce. Každá z nich je přiřazena do dvou skupin, nazývajících se strategie a aktéři. Strategie je dále dělena na kompromis a sílu. Naopak aktéři jsou děleni na elity a masy. Čtyři zmíněné kategorie jsou složeny vždy ze skupiny strategie a aktéři. Pakt vzniká v procesu, kde elity mají silnou pozici v systému a rozhodnou se ke kompromisu s opozičními stranami. Vnucení se objevuje v systémech s vládnoucí elitou, která k přechodu použije nátlakové prostředky, jinak řečeno sílu. Další kategorií je reforma, k tomuto způsobu přechodu je potřeba mobilizace mas a následný kompromis s vládnoucí skupinou. Poslední kategorií je revoluce, taktéž hlavním

aktérem jsou masy, ale tentokrát nedochází k přechodu pomocí kompromisu, ale pomocí síly (Karl a Schmitter 1991: 269-284).

Objevují se i další typy přechodů, které se liší podle různých kritérií.²⁸ Mnoho autorů považuje za důležité tempo přechodu a míru zapojení vládnoucích elit do této změny. Jedna z možných typologií je taková, která se zabývá dynamikou přechodů. Patří sem kategorie nazvaná sjednaný přechod, která je nejobtížnější a nejúspěšnější variantou. Sjednaný přechod je vystavěn na dohodě mezi vládnoucími elitami a opozicí režimu, kdy je časté, že někteří aktéři patřící mezi elity se na přechodu přímo podílejí a ponechávají si mocenské ambice. Další kategorií je přechod kolapsem, který je nejčastější variantou. Dochází k velkým změnám režimu a jeho politických struktur, které již nejsou schopné přechod zastavit. Posledním je přechod vyloučením, kde dochází k dobrovolnému předání moci opozici, nejčastěji z důvodu rozpadu režimu, jeho nízké legitimacy a soudržnosti (Říhová 2000: kapitola 15).

²⁸ Například S. Mainwaring (Mainwaring 1992), vytvořenou tabulku podle jeho typologie je možné nalézt v příloze (viz D), D. Share (Share 1987) a další.

3.3 Vymezení etap přechodů

Jeden z autorů, který se zabýval vymezením etap přechodů, byl Rustow. Ve své práci uvádí, že demokracie není vždy cílovým režimem, ale většinou vychází z určitého konfliktu, který způsobí rozkol ve společnosti a ten vede ke kompromisu například v podobě demokracie. Důležitým prvkem je tedy shoda mezi všemi zúčastněnými aktéry. Tato teorie pracuje s třemi fázemi přechodů, kam patří přípravná fáze, rozhodující, a nakonec uvykací fáze. První z nich se odvíjí od mobilizace elit, které mají dostatečnou sílu a odhodlání bojovat proti stávajícímu uspořádání. Hlavním důvodem tohoto činu je nespokojenost obyvatelstva, které požaduje nejčastěji svobodné volby, volební právo pro všechny občany a povolení více než jedné politické strany. Další fáze je vystavěna na komunikaci mezi jednotlivými aktéry, jedná se především o tvorbu kompromisů a dohod. Poslední je fáze uvykací, která je typická růstem počtu aktérů, kteří se kladně vyjadřují k demokracii a rozšiřování demokratických prvků mezi obyvatele (Rustow 1970: 337-363).

Przeworski vytvořil dvě kategorie, které vymezují etapy přechodů, nazval je liberalizací a demokratizací. První etapou je liberalizace, díky níž dochází k pozitivnímu přístupu k novotám, přetváření a přestavění původního režimu. Vytvářejí se nové reformy, které přímo ovlivňují stávající režim a pomáhají nastolení nového režimu. V této fázi se objevují tendence rozšiřování především politických práv pro skupiny, jež toto privilegium prozatím nevladnily. V průběhu etapy se dosavadní vládnoucí skupiny dělí a objevují se konflikty mezi nimi, což způsobuje mezery v politickém systému a umožňuje to vznik nových organizací a skupin. Cílem zůstává nastolení demokracie, ale v některých případech může dojít k návratu autoritářského režimu. Další etapou je demokratizace, která je závislá na úspěšnosti, či neúspěšnosti liberalizace. Pokud proběhne úspěšně, demokratizace na liberalizaci naváže a dále pracuje na vytvoření stabilní demokratické vlády. Ve společnosti probíhají vzájemné jednání o nových pravidlech hry, těchto debat se zúčastňují vládnoucí elity původního režimu a jejich opozice. Snaží se o vytvoření demokratických institucí, které by byly schopné nahradit instituce autoritářské a dokázaly by správně fungovat na demokratických principech. V průběhu procesu se stabilizuje politický systém a

vznikají nové politické strany, které se propagují pomocí demokratického programu. Przeworski k této etapě vytvořil čtyři skupiny aktérů, mezi nimiž nalezneme představitele starého režimu, kteří se dále dělí na reformátory a zastánce tvrdé linie. Druhou skupinou jsou noví aktéři, a to buď umírnění, anebo radikálové. Demokratizace je úspěšná, pouze pokud dojde ke spolupráci mezi reformátory a umírněnými (Przeworski 1992: 105-152).²⁹

²⁹ Průběh liberální fáze naleznete v příloze (viz E).

4 KONSOLIDACE DEMOKRACIE

4.1 Pojem konsolidace demokracie

Konsolidace demokracie ve východní a střední Evropě probíhala v 90. letech 20. století. V této době se objevovala konsolidace demokracie v mnoha zemích, ale různými způsoby a s různým zakončením. Některé státy se staly plně konsolidovanými demokraciemi jako například Chorvatsko. Některé státy úplnou konsolidací neprošly. Tyto režimy se vyznačují tím, že z jedné strany je můžeme brát jako elektorální demokracie³⁰ a z druhé strany tyto režimy opomíjejí občanská práva a svobody (Hloušek a Kopeček 2003).

Podle von Beymeho je konsolidace demokracie rozdělena do čtyř rovin, a to na konstituční konsolidaci, kterou chápeme jako fungování ústavního řádu, druhou rovinou je konsolidace systémů zájmových skupin a politických stran, třetí rovinou je konsolidace pravidel u armády, podnikatelů, radikálních skupin a za čtvrté je konsolidace občanská (Fiala 2001).

Kritéria pro označení plně konsolidované demokracie se podle různých autorů liší. Většina autorů³¹ považuje za rozhodující opakování svobodných voleb, nestálou pozici lídra, což znamená pravidelné střídání politických frakcí u moci (Hloušek a Kopeček 2007: 285-294). Naopak konsolidace demokracie podle von Beymeho zahrnuje několik indikátorů, kterými je možné konsolidaci vyjádřit. Mezi tyto indikátory například patří „*prosazení solidarity ministrů a jasná struktura odpovědnosti, akceptování politické odpovědnosti a omezení přenášení politických konfliktů do soudnictví, redukce pravomocí hlavy států v oblasti zákonodárství, sestavování vlády a odvolání vlády, redukce funkcí druhé komory a demokratizace volebního mechanismu a zmenšení symetrie mezi oběma komorami*“ (Fiala 2001). Další teoretik, který se touto otázkou zabýval, byl polský politolog Andrzej Antoszewski. Ten sestavil šest kritérií, mezi které patří pravidelně konané svobodné volby, absence nesnášenlivosti obyvatel vůči určitým skupinám společnosti a jejich vyřazení z politického života.³² Dalšími kritérii jsou

³⁰ Režim, kde občané mají právo, podílet se na volbě politických elit.

³¹ Například Huntington (Huntington 2008: 203).

³² Cizinci, ženy, rasismus a další (Hloušek a Kopeček 2007).

různé svobody,³³ přístup k informacím, strany jsou rozděleny na pravici, anebo levici, a nakonec dosažení shody mezi přítomností a minulostí (Hloušek a Kopeček 2007: 285-294). Následující rozdělení vytvořil Juan J. Linz. Stát může být nazýván konsolidovanou demokracií, jen pokud jsou vytvořeny dobré podmínky pro tvorbu různých politických a zájmových skupin a je vytvořeno příznivé prostředí pro realizaci občanských svobod. Dále je vytvořen systém politických institucí, které jsou státem přijímány a pomocí nichž je stát kontrolován. Dalším prvkem je právní stát, který zastává roli garanta občanských práv a svobod. Státní správa, která je schopná vykonávat demokratickou politiku a vytvořit instituce starající se o regulaci vztahu mezi volným trhem a státem (Linz 1978: 7-12). Tyto indikátory jsou jen jedny z mnoha možných prvků, které lze využít k popsání konsolidace demokracie. Dále je důležité zmínit, že jsou to maximalistické teorie, což znamená, že se objevuje možnost nesplnění všech podmínek i u některých zkoumaných plně konsolidovaných států (Hloušek a Kopeček 2007: 285-294).

Jedním ze znaků dokončené konsolidace demokracie je uskutečněný přechod k demokracii, a to hlavně díky svobodně konaným volbám v daném státu. Druhým znakem je naplnění obsahu demokracie, což znamená, že politici, kteří byli občany dosazeni na svá místa, rozhodují plně demokraticky. Ve státě se neobjevuje žádná skupina, která by usilovala o nastolení autoritativního režimu či nějaké formy násilí. Dalším kritériem je víra v politiky a v jejich schopnosti rozhodovat v zájmu demokracie. Antisystémové skupiny nemají ve státě dostatečnou sílu (Kubát 2003).

Linz říká, že mluvit o konsolidované demokracii jako o konečném stavu, je naprosto špatné a vždy může nastat situace, kdy se z demokracie stane nedemokratický, nebo hybridní režim. Linz přišel s definicí ideální konsolidované demokracie, která by měla disponovat silnou sociální společností, kvalitně zpracovanými institucemi, které by se striktně řídily zákony dané země. Důraz by byl kladen na vládu práva a vládu lidu prostřednictvím ústavy (Linz 1978: 7-12).

Problémy spojené s konsolidací demokracie můžeme rozdělit do třech druhů, problémy spojené s přechodem, kontextuální a systémové problémy. První z nich se týká otázek, jak ustanovit nové ústavní a volební systémy, jak

³³ Svoboda slova a shromažďování (Hloušek a Kopeček 2007).

odstříhnout staré funkcionáře a nahradit je demokraticky smýšlejícími úředníky. Za druhé, je otázka změny nebo odstranění stávajících zákonů a proměna vztahující se na autoritářské instituce.³⁴ A poslední bod je změna, která se týká systémů s jedinou politickou stranou, kde jsou její majetek a funkce rozděleny. Kontextuální problémy se liší podle země, ve které došlo k přechodu, tento jev neprovází jen tranzici k demokracii, ale můžeme ho nalézt v libovolných přechodech z jednoho režimu do druhého. Jdou ruku v ruce s povahou společnosti, hospodářství, kultury a dějin území. Poslední druh jsou nesnáze s fungováním demokratického systému. Mezi tyto potíže můžeme zařadit neschopnost žádného, anebo dostatečně rychlého rozhodnutí. A dále také náchylnost systému k ovlivňování ze strany zájmových skupin. Tyto potíže trápí i některé již dlouho trvající demokracie (Huntington 2008: 203-205).

³⁴ Rušení nebo omezení těchto institucí, kam například patří tajná policie a úřad pro kontrolu tiskopisů (Huntington 2008: 203-205).

5 DEMOKRACIE

5.1 Pojem demokracie

Demokracie má v dnešním světě mnoho různých podob, většina států se pyšní označením demokracie. Některé režimy naopak tvrdí, že se k demokracii blíží a jejich stav je jen zastávkou k plné demokracii. Pojem demokracie je v dnešní době nemožné s naprostou přesností vymezit, důvodem je dlouhý vývoj a neurčitost zdrojů (Dahl 1995: 289-291). V roce 1863 Abraham Lincoln ve své Gettysburské řeči pronesl dodnes nejznámější definici demokracie „*Vláda lidu, prostřednictvím lidu pro lid.*“ Tato definice je zajímavá především tím, že je možné ji vysvětlit různými způsoby. Jedním z vysvětlení je, že si lid vládne sám, jinak řečeno tento výrok popisuje přímou demokracii. Nebo naopak lid je prostředkem, který vláda využívá. Za třetí, vláda svojí legitimitu odvozuje díky souhlasu lidu, který si vládu sám vybírá. A jako poslední je tvrzení, že vláda pracuje pro lid. Většina teoretiků zaujímá postoj, že Lincoln touto definicí, měl na mysli opravdu vládnout ve prospěch a dobro lidu (Sartori 1987: 36-41).

Mezi hlavní hodnoty demokracie patří především svrchovanost obyvatelstva a politická rovnost. V teorii demokracie se objevuje pojem liberální demokracie, která zdůrazňuje vztah mezi svobodou jednotlivce a kontrolou státu. Podle liberálů je důležité zajistit organizaci kontrolních orgánů státu tak, aby nezasahovaly do práv jednotlivců, ale zároveň tyto jednotlivce chránily proti jiným obyvatelům a také proti státu. Dále je klíčové zabránit zneužití těchto orgánů (Svensson 1995).

Teorii demokracie můžeme dělit různými způsoby například podle výskytu normativních a empirických složek, nebo podle výkonu vlády lidu a dle míry zapojení občanů do politického života.³⁵ Normativní teorie demokracie, určuje

³⁵ Tato rozdělení nejsou jediná, objevují se také rozdělení podle toho, kterou politickou část zdůrazňují. Tyto další typy demokracií dělíme na procesní a výsledkové, kde procesní sledují mechanismy politického systému a výsledkové se zabývají konečným stavem politického procesu. Dále, dle oblasti, a to na politickou, sociální a ekonomickou. Nakonec dle způsobu zprostředkování zájmu ve společnosti na pluralitní a nekorporativní. V pluralitní demokracii probíhá soutěžení jasně definovaných skupin, které jsou od státu odděleny a nekorporativní demokracie, kde jsou zájmové skupiny napojeny na stát (Cabada et al. 2004: 341- 342).

podmínky a pravidla, která musí společnost dodržovat, aby se mohlo mluvit o demokracii. V konečném důsledku stanovuje ideál demokracie. Empirická teorie demokracie³⁶ porovnává dosáhnutou úroveň demokracie, sleduje její vývoj v čase a zkoumá praktické fungování demokratických institucí v konkrétních případech. Funkční teorie zjišťuje možnost využití demokracie v praxi. Dělení podle výkonu vlády lidu má dvě skupiny, zastupitelskou demokracii a přímou demokracii. Zastupitelská demokracie má vládu tvořenou zvolenými zástupci a reprezentuje zájmy obyvatel. V přímé demokracii obyvatelstvo ke svému vládnutí nevyužívá zástupce. Přímá demokracie se dále dělí na dvě skupiny. První je participační demokracie, kde se, co nejvíce občanů podílí na, co nejvíce rozhodnutí. U elitní demokracie má lid pouze rozhodovací právo týkající se zákonů, ostatní funkce vládnutí jsou v rukou elit (Skovajsa 2002: 12. kapitola).

Demokracie byla vždy hojně kritizována, objevují se tři skupiny kritiků. První dvě skupiny jsou nepřátelští kritici.³⁷ První z nich říká, že „*demokracie je v podstatě možná, ale není žádoucí.*“ Druhá skupina oponuje a říká: „*i když by mohla být žádoucí, kdyby byla možná, ve skutečnosti je zásadně nemožná.*“ Poslední skupina je označována jako sympatizující kritici. Věřící, že je demokracie správná a chtějí ji udržet, ale zároveň v ní vidí chyby, které by měly být napraveny (Dahl 1995).

Demokracie je často nazývána jako „vláda lidu“ nebo „vláda většiny.“ Dnešní moderní demokracie, ale neodpovídají ani jednomu z těchto popisů. Především tvrzení, že je demokracie vláda většiny není v dnešních státech reálné, většina je dnes nahrazena vybíranými zástupci, kteří by měli plnit jejich vůli (Dahl 1995: 205). Přímá demokracie se v dnešní době jako čistá forma nevyskytuje, ale čím dál častěji jsou některé její prvky využívány i v zastupitelských demokraciích. Především ve formě referend, lidových iniciativ, anebo v podobě přímé volby prezidenta nebo volby stranických kandidátů.³⁸ V současnosti můžeme nalézt jen jednu zemi, kterou můžeme nazvat jako polopřímou demokracii, a to Švýcarsko. V tomto státu je značný podíl přímých

³⁶ Realistická teorie demokracie, podle Smitha (Smith 1994: 32-37).

³⁷ Mezi ně patří například Platón (Platón 1993) a Robert Michels (Michels 1962) a další.

³⁸ Volba prezidenta nebo výběr kandidátů je řazen do přímých prvků demokracie, podle Lijpharta (Lijphart 1999).

prvků, které jsou v kombinaci s prvky zastupitelskými využívány při fungování státu (Hloušek a Kopeček 2003: 15-17).

6 HYBRIDNÍ REŽIMY

6.1 Pojem hybridní režim

Po třetí vlně přechodů se objevuje více hybridních režimů, snaha o přechod k demokracii u mnoha států selhala a vznikl systém, který byl nezařaditelný mezi demokracie, ale ani mezi nedemokracie (Huntington 2008: 24). Tyto režimy jsou často nazývány jako režimy „šedé zóny“ (Merkel 2004: 35-36). Pro režimy „šedé zóny“ je typická přítomnost některých demokratických prvků. Objevují se zde například zájmové skupiny, pravidelné volby, demokratická ústava a další prvky vyskytující se v demokratických režimech. Naproti tomu i některé prvky, které se v úplných demokraciích v takové míře nevyskytují, jako je například zneužívání práva politickými představiteli, nízká míra politické participace, nízká výkonnost institucí a malá důvěra ve veřejné instituce. Každý stát se mezi sebou liší v poměru zastoupených demokratických či nedemokratických prvků (Carothers 2002: 9-10). Pojetí hybridních režimů není příliš rozpracované a k definování hybridního režimu lze přistoupit dvojím způsobem. Zaprvé, hybridní režim lze vymezit jako režim spojující prvky nedemokratických a demokratických forem vlády, anebo jako výstup nepovedeného přechodu k demokracii. K definování hybridních režimů jsou používány nejčastěji dvě teorie, a to delegativní demokracie a neliberální demokracie. Neliberální demokracie se dále rozděluje na semidemokracie a pseudodemokracie (Dočekalová et al. 2009: 157).³⁹

Delegativní demokracie je následkem nově vzniklých demokracií, které se nedokáží poprat s vážnými sociálními nebo ekonomickými problémy. U těchto států navíc není demokratická historie, která by jim sloužila jako určitý odrazový můstek. Tyto režimy jsou málo institucionalizované a je zde nízká míra konsolidace demokracie. Prezident má velmi silnou pozici a vládne podle svých vlastních zájmů. Jeho pozice nevychází z podpory politických stran, ale přímo z podpory lidu. Dochází k velkému posílení role exekutivy, silně se personalizuje a výsledkem je nestabilní demokracie (O'Donnell 1994: 55-56).

³⁹ Příklady zemí, které se počítají mezi hybridní režimy, naleznete v příloze (viz F).

Neliberální demokracie se vyznačují používáním některých prvků demokracie, a tím je nejčastěji konání pravidelných voleb. V tomto režimu volby proběhnou, ale nejsou zcela svobodné a volič má právo se rozhodnout jen v určité a předem stanovené míře. Režim nerespektuje politické a občanské svobody a práva občanů. Častými prvky neliberální demokracie jsou například silný sklon k populismu, centralizaci a koncentraci moci. Obvykle v tomto režimu nalezneme silného prezidenta, který se propaguje, jako zastávce zájmů lidu (Zakaria 1997).

U defektivní demokracie je důraz kladen na propojení demokracie se silnou pozicí zákona a ústavními pravidly, které dokáží hájit občanská práva proti politickému režimu. Merkel vymezil tři typy defektivních demokracií. Exkluzivní demokracie,⁴⁰ která extrahuje část obyvatelstva z politického dění a neumožňuje jim se aktivně zapojovat do politického života. Dochází k tomu především z rasových důvodů. Doménní demokracie se vyznačuje právem veta, které se týká rozhodnutí o demokraticky zvolené vládě, a toto právo mají především příslušníci armády. Posledním třetím typem je neliberální demokracie, kde demokraticky zvolená vláda porušuje zákony dané země (Merkel 1999b: 2-3).

Elektorátní⁴¹ demokracie vzniká díky konsolidaci demokracie, která není plnohodnotně dokončena a místo demokracie je zakončena polo-demokracií v tomto případě elektorátní demokracií. V režimu jsou soutěživé volby, kterými jsou vybíráni členové zákonodárné a popřípadě výkonné moci. Země nerespektují lidská práva a svobody, a tím pádem není naplněné kritérium liberální demokracie (Diamond 1997: 11-12).

Dalším typem je pseudodemokracie, kde je oficiálně povolena pluralita politických stran. Režim má i další ústavní rysy, jako například přerozdělení pravomocí mezi ústavními orgány. Neprobíhá žádná politická soutěž, což znamená, že není možné politické představitele pomocí voleb odstranit z funkcí. Pseudodemokracie je typická kontrolou médií a častým využíváním nátlakových prostředků proti obyvatelům. Občané mají vyšší míru svobody, než občané v autoritativních režimech (Diamond 1997: 18-19).

⁴⁰ Příkladem je Jihoafrická republika během období apartheidu (Merkel 1999b: 2-3).

⁴¹ Neboli volební a příkladem jsou země s problémovou menšinou obyvatel, jako je vztah Ruska s Čečenci (Diamond 1997: 11-12).

SEKULARIZACE

6.2 Pojem sekularizace

Sekularizace je pojem, který se objevuje v historii velmi často. Vzniklo mnoho různých typologií a definic tohoto pojmu. Mají pouze jeden společný prvek, což je snížení vlivu náboženství na život a chování občanů. Existují tři skupiny teoretiků, kteří se zabývají teorií sekularizace. Do prvního tábora řadíme například Talcotta Parsonse a Niklase Luhmanna, rozdíl mezi nimi a ostatními tábory je, že sekularizaci vidí pohledem funkcionalistů. Další tábor je zastoupen Peterem Bergerem a Thomasem Luckmannem, kteří se drží fenomenologického přístupu⁴² k dané věci. Bryan Wilson, David Martin a Richard Fenn jsou zástupci posledního ze tří táborů, zabývají se dialektickou stránkou sekularizace.⁴³ Objevují se dvě teorie sekularizace, měkká a tvrdá. Měkká zahrnuje všechny různé teorie, které jistým způsobem pracují s teorií sekularizace či se sekularizace nějakým způsobem podílela na tvorbě nebo změně stávající společnosti. Tvrdá pracuje s teorií sekularizace jako teorií devatenáctého století, berou jí jako nezbytnou a nutnou (Váně 2010: 277-307).

Pojem sekularizace je nejčastěji používán v souvislosti s konceptem demokratizace, pojímané jako politickou součástí procesu demokratizace, během něhož dochází ke snižování vlivu náboženství ve společnosti. O sekularizaci mluvíme nejčastěji v souvislosti s velkými a rozšířenými náboženstvími, které mají jasně danou hierarchickou strukturu (Keller 2005: 15-50). Berger pojímá sekularizaci jako proces, kdy se život obyvatel pomalu vzdaluje od náboženského chápání světa, symbolů a odklon od daných striktních náboženských konvencí (Berger 1967: 107-108).

Sekularizace se uskutečňuje ve třech rovinách, institucionální, behaviorální a racionalizace vědomí. První z nich je založena především na snižování síly a významu tradiční církve. V behaviorální sféře dochází k snižování

⁴² Jinak řečeno přesné zkoumání daných jevů.

obecné zbožnosti. Třetí sféra se zabývá přetvářením víry obyvatelstva, které se stává více racionálním a odklání se od víry jako takové (Lužný 1999: 138-139). S dalším dělením přišel Dobbelaere, který sekularizaci rozděluje do tří úrovní. V sociální úrovni dochází k rozpletení náboženských vztahů společnosti jako celku. Druhá sféra popisuje změny v náboženských organizacích. Poslední se týká jednotlivců a jejich vztahu k náboženství a k náboženským skupinám (Dobbelaere 2002: 23-25).

PRAKTICKÁ ČÁST

7 DEMOKRATIZACE V CHORVATSKU

7.1 Demokratizace

Při popisu chorvatské demokratizace můžeme využít kategorizaci Huntingtona, podle níž by Chorvatsko bylo zařazeno mezi státy demokratizující se pomocí jediné stejné příčiny. V této skupině se objevuje s dalšími státy,⁴⁴ které byly součástí Jugoslávie. Demokratizaci těchto států ovlivnilo, jak jejich členství v Jugoslávii, tak i její pozdější rozpad (Huntington 2008).

Podle Dahla, Chorvatsko svou demokratizací prošlo celkem úspěšně. První kritérium splnilo, díky reformám o rozšíření občanských práv. Nejsou zde tedy žádní občané znevýhodnění a připraveni o právo podílet se na politickém rozhodování. Další kritéria byla také splněna, občané jsou si rovni v přístupu k informacím a mohou se podílet na veřejné diskuzi. Žádní členové občanské společnosti nejsou odříznuti či připraveni o možnost docházet do škol nebo využívat sociální a zdravotní systém. Došlo k rozvoji vzdělávání a také k rozvoji médií, bohužel se stále objevují velké nedostatky a problémy, především v oblasti informovanosti obyvatel. Poslední doplňkové kritérium lze považovat za splněné, lid má právo zvolit zástupce, kteří za něj budou rozhodovat o politických otázkách. I když konstatujeme, že všechna kritéria jsou více či méně splněná, jsou zde některé nedostatky, které se, ale vyskytují ve všech demokraciích. Reálně neexistuje nikde na světě žádná dokonalá demokracie (Dahl 1995).

⁴⁴ Jako například Slovinsko a Srbsko.

7.2 První tranzice

První krok k demokratizaci vycházel od chorvatských elit. Chorvatsko prošlo dvěma přechody během posledních 20 let (Bellamy 2002: 49-50). Po pádu komunistické nadvlády se objevily nacionalistické tendence a zvýšila se konfliktnost vztahů mezi Chorvaty a Srby (Hloušek a Kopeček 2003). První tranzice započala v roce 1989, kdy byla komunistická vláda nahrazena vládou autoritativní, která byla v rukou Franja Tudjmana. Vytvořil novou stranu, tedy spíše politické hnutí HDZ,⁴⁵ v čele tohoto uskupení se sám postavil právě Tudjman (Bellamy 2002: 49-50). V Chorvatsku byly tři transformace režimu. Přechod od federativní republiky k samostatnému státu, od režimu jedné strany k pluralitnímu režimu a od centrálního plánování k tržní ekonomice. Chorvatské vládnoucí elity věřily, že díky úspěšnému přechodu k demokracii, se zrychlí růst ekonomiky a stabilizuje se sociální a politická sféra (Bartlett 2003: 33-38).

Pokud porovnáme Tudjmanův vládnoucí režim s definicí autoritativního režimu Linze, dojdeme k zjištění, jestli je režim autoritaristický, či hybridní. Prvním kritériem je, že neprobíhá politická soutěž stran a organizací. Nejdůležitějším prvkem autoritarismus je silné postavení vůdce s nejasně vymezenými pravomocemi (Linz 2000: 159-162). Vládnoucí stranou byla HDZ, která byla velmi populistická, zabývající se především sociálními a ekonomickými otázkami. Hlavním cílem tohoto hnutí byl boj o nezávislé a silné Chorvatsko. V prvních svobodných parlamentních volbách v dubnu a květnu 1990 vyhrála koalice v čele se stranou HDZ. Volební systém byl v té době absolutní dvoukolový většinový, v kterém dokázala získat 41,5% hlasů, což je v přepočtu na křesla asi dvě třetiny z celkového počtu (Hloušek a Kopeček 2003). Po drtivém vítězství ve volbách roku 1990, chorvatské Shromáždění zvolilo, Franjo Tudjmana prezidentem (BBC 2003). Tudjman byl nazýván jako „otec národa,“ často cestoval po zemi a jeho projevy byly vysílány ve státní televizi. V jeho projevech se objevovaly především nacionalistické tendence, upravování pravdy a napojení na stranickou ideologii (Malešević 2002: 232-233). Chorvatsko bylo v 90. letech oficiálně semiprezidencialismem, ale prakticky se režim spíše shodoval s prezidentským systémem. Tudjman byl v podstatě neomezeným

⁴⁵ Hrvatska demokratska zajednica neboli Chorvatské demokratické společenství.

vládcem země, kdy parlament a vláda neměly příliš velkou možnost prezidentovi oponovat (Cepanec 2002: 1-8). Tudjman během svého funkčního období sestavil novou ústavu,⁴⁶ vytvořil pět ministerstev, které naprosto ovládal. Získal pravomoci, které přesahovaly dokonce hranice prezidentského úřadu. Tento režim byl spojován s klientelismem, korupcí, privatizací a byl provázen špatnou ekonomickou situací země (Lazarević 2009). V roce 1995 proběhly volby v Záhřebu, HDZ byla poražena opoziční koalicí, Tudjmanovi se výsledek nelíbil, a proto rozhodl, že volby neuzná. Jeho zdůvodnění znělo takto, vláda opozice by mohla narušit stabilitu chorvatské politiky. Tudjman nakonec sám vybral starostu tohoto města bez ohledu na výsledky voleb (Cohen 1997: 109-111).

Během probíhajícího konfliktu mezi Chorvatskem a Srbskem se v zemi objevují zastrašující praktiky⁴⁷ až do roku 1995, kdy proběhly předčasné volby do poslanecké sněmovny, kde HDZ již nezískala dvou třetinovou většinu (Hloušek a Kopeček 2003). I přes problémy dokázal Tudjman obhájit prezidentský mandát v roce 1997. K dalšímu funkčnímu období mu velmi pomohl úspěch v chorvatsko-srbském konfliktu. Tudjman využil vítězství ve volbách k tomu, aby více utužil režim, a to především s ohledem na média (Lazarević 2009). Docházelo k trestání, a dokonce i věznění novinářů⁴⁸ za jejich názory, které se neshodovaly s názory samotného Tudjmana, anebo ho nějakým způsobem poškozovaly (Freedom House 2015).

Třetím kritériem je podle Linze absence politické mobilizace obyvatelstva, i když připouští, v některých fázích autoritářského režimu, omezenou mobilizaci obyvatelstva (Linz 2000: 164-165). S tímto prvkem souvisí, již výše zmíněná, neschopnost obyvatel vytvořit silnou opoziční stranu, která by dokázala soupeřit s vládnoucím HDZ. Navíc i zde byl režim poznamenán demonstracemi, největší a nejznámější z nich proběhla v roce 1996. Demonstrace se týkala Rádía 101, které

⁴⁶ Vyhlášena 22. prosince 1990, největší obavy vyvolala u srbské menšiny, protože Chorvatsko již nebylo definováno jako společný stát Chorvatů a Srbů. Navíc byly vytvořeny chorvatské milice (Bláha 1990: 6; Bellamy 2002: 50-51).

⁴⁷ Například trestání novinářů, opozice a voličů.

⁴⁸ Novináři byly stíháni za názory proti vládě, ale i přes snahu HDZ, byli často omilostněni nezávislými soudy. Příkladem může být případ fotomontáže deníku Feral Tribune, kde novináři zveřejnili, upravený snímek zachycující Tudjmana s Hitlerem a Stalinem (Malesević 2002: 232; Stallaerts 2010:122).

svoji relaci vysílalo ze Záhřebu a často kritizovalo režim. Telekomunikační rada odmítla prodloužit licenci tomuto rádiu, příkaz přišel někde z vládnoucích míst, a proto se rozpoutala vlna nevole. Díky proběhlým demonstracím, rádio licenci získalo, ale bylo silně kontrolováno dosazeným Tudjmanovým vedením (Lazarević 2009).

Poválečná situace⁴⁹ zhoršila ekonomický systém a díky korupci nebyla možná rychlá náprava, ale i přes veškeré nepřízně osudu, docházelo k pomalému zlepšování státní situace (Cepanec 2002: 1-8). Snaha o zlepšení situace nestačila a v druhé polovině 90. let se objevovaly problémy v ekonomice, sociální struktuře země a objevují se silné hlasy nespokojených obyvatel, kteří protestovali proti chorvatské situaci (Hloušek a Kopeček 2003). Chorvatsko do roku 1995 bylo stále členem Socialistické federativní republiky Jugoslávie,⁵⁰ až po jejím rozpadu vzrostly demokratizační tendence (Bellamy 2002: 49).

Při porovnání stanovené definice, vytvořené Linzem, můžeme konstatovat, že Chorvatsko splňuje její kritéria. Proto v době vlády Tudjmana režim odpovídal definici autoritarismus a je tedy možné ho nazvat jako populistický se silnou pozicí vůdce.

⁴⁹ Chorvatská válka za nezávislost probíhala od srpna 1991 do srpna 1995. Této války se zúčastnily ozbrojené síly extremistických Srbů, žijících v Chorvatsku. Návist srbské menšiny proti Chorvatům přizívoval silně nacionalistický režim Miloševiče, který poukazoval na křivdy proti Srbům během druhé světové války (Zakošek 2008: 592).

⁵⁰ Zkratka SFRJ.

7.3 Druhá tranzice

Od roku 2000 vládla nová vláda v čele se Stjepanem Mesićem (BBC 2003). K velkým změnám režimu došlo především po smrti Tudjmana. Definici autoritarismus podle Linze tento režim již nesplňuje v žádném bodu. Prvním znakem je, že se konaly svobodné volby. Prezidentské⁵¹ a parlamentní⁵² volby proběhly v roce 2000, kdy došlo k vytvoření koaliční vlády SDP a HSLŠ.⁵³ Po smrti Franjo Tudjmana byl konečně prostor pro demokratizaci politického systému v Chorvatsku. Prvotní demokratické tendence byly většinou negovány právě vládou Tudjmana a po jeho smrti se otevřel prostor pro reformy a změnu systému (Hloušek 2000).

Další kritérium týkající se vůdce či vládnoucí strany již také není splněno. Nová vláda přijala ústavní změny omezující moc prezidenta, který se stal přímo volen, a došlo k přesunu jeho pravomocí na ostatní vládní elity, jako byly členové vlády a parlamentu. Jinak řečeno, došlo ke změně ze semiprezidentského na parlamentní systém vlády, dvoukomorový parlament prošel také změnou, došlo k zrušení horní komory a parlament se díky tomu stal jednokomorovým. Dalšími důležitými změnami byly například rozvoj občanských práv, povolení více politických stran a svoboda médií. HDZ si udrželo silnou pozici až do roku 2000 a od roku 2003 do roku 2011 se její pozice oslabila. Došlo k několika změnám volebního systému, prvotně byl dvoukolový většinový, v roce 1992 se změnil na smíšený a k poslední změně na listinný poměrný došlo v roce 2007 (Nový a Havlík 2012: 71-77; Ilišin 2007: 112-117). Chorvatsko nesplňuje další

⁵¹ Vítězem se stal Stjepan Mesić ze strany HNS neboli Chorvatské lidové strany. Mesić získal 41,1%, druhý kandidát z Chorvatské sociálně liberální strany (HSLŠ) Dražen Budiša měl 27,7% a třetím kandidátem byl Mate Granić ze strany HDZ s 22,5% hlasů. V druhém kole získal Mesić 56,21% a Budiša 43,79% (Nový a Havlík 2012: 83; Hloušek 2000).

⁵² Kandidátka SDP-HSLŠ získala 47% hlasů, HDZ dostala 30,5% hlasů, kandidátka „opoziční čtverky“ získala 15,9% a kandidátka Chorvatské strany práva (HSP) a Chorvatská křesťansko demokratická unie (HKDU) dostala 3,3% hlasů (Nový a Havlík 2012: 83).

⁵³ Sociálně demokratická strana a Sociálně liberální strana s podporou více než 40%, vytvořily koalici a vznikla vláda, která byla pod vedením Ivici Račana ze sociální demokracie (Nový a Havlík 2012: 92).

kritérium autoritarismus od Linze a tentokrát o neschopnosti obyvatel mobilizovat se.

Objevují se nové otázky, které musel řešit nově zvolený premiér Ivica Račan, jako je například otázka hospodářství, fungování státní správy, rozšíření občanských práv a svobod. Během jeho vlády došlo ke změně ústavy, která mimo jiné zahrnovala i změnu formy vlády v Chorvatsku, které se stalo parlamentní republikou a změnu pravomocí prezidenta. Jako další změny vedoucí k demokracii, bylo začlenění Chorvatska do různých mezinárodních organizací. V listopadu 2000 vstoupilo do Světové obchodní organizace, v říjnu 2001 podepsalo asociační dohodu s Evropskou unií (EU) a v únoru 2003 požádalo o vstup do této organizace (Hloušek 2000). Vládnoucí koalice nedokázala udržet svojí podporu a ani splnit stanovené cíle. V roce 2003 byla HDZ transformována a lídrem se v té době stal Ivo Sanader. Strana se díky svému smýšlení odlišila od HDZ za Tudjmana. Sanader jako ministerský předseda se snažil o změnu této strany z nacionalisticko-populistické na moderní konzervativní pravicovou stranu. Toto uskupení nebylo příliš úspěšné ve své snaze zlepšit právní stát, ale celkově se, v tomto období chorvatské politiky přiblížila evropskému standartu. Největší změny proběhly především v oblasti mezinárodní politiky vůči Bosně a Hercegovině, Chorvatsko začalo spolupracovat s Mezinárodním trestním tribunálem pro bývalou Jugoslávii, a nakonec povolilo vstup srbského obyvatelstva zpět do země (Cierco 2009: 179-181).

Ze všech výše zmíněných informací vyplívá, že Chorvatsko po smrti Tudjmana prošlo přechodem od autoritářského režimu k režimu demokratickému. Definice autoritarismus podle Linze nebyla splněna ani v jednom bodě, Chorvatsko tedy po smrti Franja Tudjmana již nebylo autoritářským režimem.

7.4 Konsolidace demokracie

Konsolidace demokracie v Chorvatsku se začal projevovat až po přechodu z nedemokratického režimu na režim demokratický. Což znamená, že Chorvatsko se konsolidovanou demokracií stalo až po nápravě ekonomických, sociálních a politických problémů předešlého režimu a následném vytvoření nových politicky korektních institucí. Abychom Chorvatsko mohli zařadit mezi konsolidované demokracie, musí stát fungovat jako demokracie s plně hodnotnými volbami a institucemi několik let (Lazarević 2009; Ilišin 2007: 113-114).

K zjištění jestli je Chorvatsko konsolidovanou demokracií, práce využila pět indikátorů. Prvním indikátorem je, jestli proběhly minimálně dvoje parlamentní volby, a to bez autoritativních donucovacích prostředků. Druhým indikátorem je, že změna politické situace je akceptována všemi politickými aktéry. Třetí kritérium určuje, jestli v zemi není větší fluktuace voličů. Čtvrtý indikátor slouží k zjištění, zda se v zemi neobjevují antisystémové politické strany. Poslední ukazatel se vztahuje k všeobecnému přijetí demokratického systému v dané zemi (Fiala 2001). Tyto kritéria slouží pouze k určení toho, jestli je konsolidace demokracie plně dokončená.

První kritérium můžeme chápat jako splněné, protože proběhly minimálně dvoje demokratické parlamentní volby, jako příklad můžeme uvést parlamentní volby v roce 2011⁵⁴ a v roce 2015.⁵⁵ Druhé kritérium je také v Chorvatsku splněno, nejsou zde žádné veřejně doložené případy, že by byli političtí aktéři nespokojeni s politickou situací více, než je obvyklé v demokratických zemích. Nevznikají zde žádné protestní skupiny, petice proti režimu nebo jiné výraznější protesty proti chorvatskému politickému vládnutí (Ministerstvo zahraničních věcí ČR 2016). V Chorvatsku je několik stálých stran a koalic, nejsilnější koalice jsou Kukuriku a Chorvatská demokratická unie. Třetí podmínka je splněna, protože tyto koalice jsou podporovány voliči dlouhodobě a

⁵⁴ Koalice Kukuriku vyhrála s 40,7% hlasů, druhá strana v pořadí HDZ dostala 34,6% a další byly malé strany s nízkou podporou od 2,8% do 5,2%. Kukuriku je tvořena SDP, HNS, Chorvatská strana důchodců (HSU) a IDS neboli Istrijské demokratické shromáždění (Nový a Havlík 2012: 87).

⁵⁵ Volby vyhrálo HDZ se ziskem 39%, druhou nejsilnější stranou se stalo SDP s 37% a na třetím místě se umístila koalice MOST (Markets 2015).

voliči nemají tendence příliš často měnit svoji podporu. V Chorvatsku se podle použitých informací nevyskytují žádné strany, které lze nazvat jako ryze antisystémové (Sabor 2016; Ilišin 2002: 160-164). Díky těmto zjištěním můžeme Chorvatsko nazvat jako plně konsolidovanou demokracii.

Další způsob, jež tato práce využila při zkoumání konsolidace demokracie v Chorvatsku, je databáze nezávislé organizace Freedom House (FH). Rozlišuje dvě kritéria pro zařazení zemí mezi demokratické, a to politická práva a občanské svobody.⁵⁶ Podle této organizace je Chorvatsko plně konsolidovanou demokracií s hodnocením jedna a půl, politická práva jsou na úrovni jedna a občanské svobody se pohybují okolo hodnoty dva. Tyto data jsou z roku 2015, FH sleduje Chorvatsko od roku 1990, kdy se její čísla pohybovaly okolo známky čtyři a k zlepšení došlo až v roce 2000 (Freedom House 2015).⁵⁷

Tyto dvě možnosti, které práce využila při svém zkoumání konsolidované demokracie, se od sebe výsledky liší. FH zařazuje Chorvatsko mezi konsolidované demokracie již v roce 2000, což se neshoduje s výše použitými indikátory, které o konsolidované demokracii v souvislosti s Chorvatskem mluví až po roce 2014. Dalším častým indikátorem konsolidované demokracie je vstup země do Evropské unie. V Chorvatsku k tomuto aktu došlo v roce 2013, o vstup požádalo již v roce 2003 a v roce 2004 bylo doporučeno na oficiálního kandidáta (Freedom House 2015).

Chorvatsko můžeme tedy nazývat demokracií, proběhla jak úspěšná tranzice k demokracii tak i konsolidace demokracie. Chorvatský stát je řízen parlamentem, který je tvořen 151 členy, je volen na čtyři roky a je zde politický pluralismus. Podle agentury Freedom House je Chorvatsko řazeno mezi svobodné země, stále v něm dochází k různým reformám, které se často týkají korupce, soudní efektivity a nezávislosti. Korupce v této zemi je velkým problémem, který

⁵⁶ Bodování zemí se pohybuje od jedné do sedmi, nejvíce demokratickými a svobodnými zeměmi jsou státy s číslem jedna, a naopak nejméně svobodné jsou státy s označením sedm (Freedom House 2015).

⁵⁷ Veškerá čísla jsou k nalezení v příloze, která v jednoduché tabulce popisují vývoj demokracie v Chorvatsku od roku 1990 až do roku 2015. Z této tabulky vyplývá, že Chorvatsko se plně konsolidovanou demokracií stává od roku 2000, kdy se začíná podle FH řadit mezi svobodné státy (viz G).

se po malých krůčcích snaží chorvatská vláda řešit. V přehledech vypracovaných Transparency International se Chorvatsko v roce 2013 umístilo na 57 místě ze zkoumaných 177 zemích. Tento žebříček řadí země podle toho, jak je v daném státě korupce vnímána. V roce 2013 vznikl nový trestní zákoník, který zahrnoval proti korupční politiku.⁵⁸ Další aktuální otázka chorvatského systému se týká národnostních či náboženských menšin, v této oblasti dochází k postupnému zlepšování napjaté situace. K jejímu zlepšení přispěl například i realizovaný zákon o diskriminaci (Freedom House 2015).

Agentura FH vytvořila kategorii, týkající se svobody médií a Chorvatsko řadí do kategorie částečně svobodné. Před rokem 2010 bylo běžné pronásledování a souzení novinářů, kteří se vyjadřovali proti režimu. V chorvatské ústavě bylo v roce 2010 doplněno právo úplné svobody tisku, ale docházelo stále k odstraňování nepohodlných novinářů. Kvůli požadavkům EU byl v roce 2013 stanoven úřad komisaře pro informace a dodržování předpisů, který slouží jako kontrolní úřad. Dále byl přijat nový zákon o přístupu k informacím, který byl reakcí na nespokojenost obyvatel s předešlým nastavením. Freedom House zařazuje země do skupin podle přiřazení bodů v jednotlivých kategoriích. Chorvatsko v kategorii svoboda tisku získalo 40 bodů,⁵⁹ v kategorii právní prostředí 9 bodů,⁶⁰ politické prostředí je obodováno 16 body⁶¹ a ekonomické prostředí 15 body⁶² (Freedom House 2015).

⁵⁸ Došlo k zvýšení sankcí za korupci a byly upraveny různé aspekty týkající se přístupu k informacím, majetkových příznání a veřejných zakázek (Evropská komise 2014: 2).

⁵⁹ 0 bodů je nejlepší a 100 bodů je nejhorší (Freedom House 2015).

⁶⁰ 0 bodů nejlepší a 30 bodů nejhorší (Freedom House 2015).

⁶¹ 0 bodů nejlepší a 40 bodů nejhorší (Freedom House 2015).

⁶² 0 bodů nejlepší a 30 bodů nejhorší (Freedom House 2015).

8 SEKULARIZACE V CHORVATSKU

Sekularizace představuje ve společenských vědách téma pojednávané v těsné souvislosti s modernizací a s rozvojem individualismu. V politologické perspektivě vystupuje do popředí souvislost mezi sekularizací a politickým komponentem modernizačních procesů, obvykle pojímaným jako demokratizace.

Chorvatsko patří mezi země s velkým počtem věřících obyvatel, jejich počet začal klesat právě díky modernizaci, která ovlivnila chápání postavení a role církve a náboženství mezi občany. Sekularizace není vždy chápána jako volba s přímočarými ničivými důsledky pro církevní představitele či instituce, nýbrž jako nevyhnutelný vývoj společnosti spojený s modernitou světa (Herbert 1999; Hanuš 2012). Tato práce se zabývá obdobím chorvatské demokratizace, kde by mělo, podle pojetí sekularizace spojující tento proces s politickou modernizací, docházet k omezení vlivu církve a náboženství.

Chorvatsko je mnohonárodnostní stát a objevuje se zde velký počet různých etnik⁶³ a náboženských skupin⁶⁴ (Cabada et al. 2008: 120). Patří mezi evropské státy s největším zastoupením věřících, objevuje se zde i specifický historický kontext, který zahrnuje především množství etnik a církví (Jakelić 2006: 136). Mezi nejsilnější náboženské skupiny v Chorvatsku zařazujeme katolíky, ortodoxní křesťany a muslimy. K největšímu úbytku věřících, začalo docházet během vlády komunistické strany. Jugoslávie byla, v období vlády Josipa Broze Tita, velmi silně zaměřena na eliminaci nevhodných aktérů, kteří by mohli nějakým způsobem ohrozit režim. Docházelo k zatýkání a politickým procesům. Stále častěji byli pronásledováni či odstraňováni kněží a jiní církevní představitelé (Cabada et al. 2008: 120). Jako příklad zatčeného kněze, práce představí Aloysiuse Stepinace. Tento kněz bojoval proti praktikám, které byly běžnou praxí v chorvatském komunistickém režimu. Docházelo k častému násilí, a to nejen na církevních představitelích, ale i na věřících samotných. Ve školách byla omezena, či zrušena výuka náboženství, ničení kostelů a jiných církevních stavbách bylo velmi časté. Snaha o nápravu bezpráví na věřících

⁶³ Srbové, Slovinci, Makedonci, Bosňáci a kosovská menšina.

⁶⁴ Katolíci, protestanti, muslimové, ateisti, věřící ve filosofy, ostatní křesťané a další různé a především mnohem méně zastoupené církve (Chorvatská statistická kancelář 2013).

vyvrcholila, až jeho zatčením a obviněním za nucení Srbů k přestupu ke katolické církvi a podílení se na Ustašovském teroru,⁶⁵ za tyto zločiny dostal trest 16 let odnětí svobody. V důsledku tohoto trestného stíhání byl Tito exkomunikován papežem. Během prvních pěti let věznění Stepinace, se objevovaly silné protesty ze zahraničí, a proto byl Stepinac propuštěn na svobodu (TIME 1960; Chlumský b. r.).

Komunistická strana si dokázala během svého působení v Chorvatsku znepřátelit početné vrstvy obyvatelstva. Proto, když se naskytla příležitost zvolit nové vedení a směřování země, většina voličů této možnosti využila. Díky této skutečnosti nově vzniklá strana HDZ dokázala ve volbách v roce 1990 prosadit svého kandidáta, kterým byl Franjo Tuđman, do úřadu prezidenta. Po nástupu Tuđmana došlo k několika změnám. Předěšlý režim viděl v církvi a také v náboženství velký sociálně-politický problém. Nejenže odvádělo pozornost občanů od cíle sjednotit a zachovat jednotnou Jugoslávii, ale především od myšlenky zavedení socialismu na celém území (Bellamy 2002: 49-50). Franjo Tuđman naopak spatřoval v církvi hnací motor, který mohl využít pro své myšlenky nacionalismu a odtrhnutí Chorvatska od existující federace. Během prvních let v úřadu, došlo k zlepšení vztahů mezi Chorvatskem a katolickými kostely, samozřejmě došlo k nárůstu komunikace s Vatikánem a k postupnému napravování napjaté situace. Tuđman neskončil jen u dobré vůle a zvýšené komunikace s katolickou církví, ale aktivně podporoval výstavbu nových kostelů a jiných církevních staveb (Henkel 2009: 56-57). Tuđman věřil, že k jeho nacionalistické vizi, zahrnující posilování chorvatské národní identity, vede cesta přes zdůraznění náboženství, které je velmi silným spojencem (Bellamy 2002: 46). Během jeho režimu se katolická církev stala de facto státním náboženstvím. Dále byla například zavedena dobrovolná náboženská výuka ve školách (Perica 2006: 312-313).

Pokles přiznaných věřících v Chorvatsku je nejlépe vidět v procentuálním vyjádření. K porovnání situace před první tranzicí, práce využila dvě období. Prvním mezníkem se stal rok 1953, který představuje pro Chorvatsko období se silnou pozicí komunistické strany. Během komunistické éry docházelo k snižování vlivu náboženství na občany. Druhý použitý mezník, byl rok 1987,

⁶⁵ Fašistické hnutí Ustaša (Freedom House 1999).

představující začátek pomalého odklonu od vládnoucí strany. V roce 1987 počet věřících klesl na 72% oproti roku 1953 se počet věřících v Chorvatsku snížil o 13%. Naopak došlo k navýšení počtu obyvatel věřících v islám, u kterých došlo k navýšení o 0,2% a velký pokles přívrženců zaznamenala katolická církev, a to o 11%. Logicky došlo k nárůstu ateistů,⁶⁶ z 12,5% na více než 27%. Z uvedených čísel vyplývá, že se komunistické straně dařilo vliv náboženství na Chorvaty snížit a velké množství z nich víru v boha opustilo (Henkel 2009: 50-51).

Mezi další velký moment, který ovlivnil náboženství v Chorvatsku, patří ozbrojený konflikt, nejčastěji nazývaný Chorvatsko-Srbská válka.⁶⁷ Tento konflikt bychom mohli také nazvat jako válka mezi chorvatskými katolíky a pravoslavnými Srby. Během války docházelo k drancování a plnění církevních staveb na území Chorvatska, a to především v okolí Splitu. Již v roce 1992 bylo zničeno okolo 117 budov vlastněných církví. Tím zdaleka neskončilo poškozování a demolování kostelů, více jak 40% okupovaných staveb bylo v červnu 1994 naprosto zdemolováno. Bohužel během tohoto konfliktu nedocházelo jen k ničení movitostí, ale i k vraždění civilního obyvatelstva (Bellamy 2002: 50-51; Irvine 1997: 39). Naopak na místech, kde válka zuřila nejvíce a byl tam velký počet srbských ortodoxních kostelů, nebyly tyto církevní stavby chorvatskými katolíky demolovány. Číslo okupovaných srbských kostelů dosahovalo asi 120, z tohoto množství byly zničeny jen tři objekty. I tato skutečnost pomohla k rozněcování ještě větší nevráživosti mezi těmito národy (Ramet 1996: 349).

V poválečném období docházelo k zvyšování počtu věřících na území Chorvatska, a to nejen katolického vyznání, ale i obyvatel vyznávajících islám. Statistiky nárůstu, či poklesu věřících v Chorvatsku se liší v závislosti na zdrojích, ze kterých dotyční autoři čerpali. Podle Henkela, nárůst katolíků od roku 1987 byl značný. Z necelých 70% věřících s katolickým vyznáním, se počet vyšplhal na 91%. Nárůst o necelé 1% zaznamenali i muslimové. Naopak došlo k poklesu pravoslavných z 6,5% na pouhých 4,6% a obrovský propad zaznamenala kategorie ateisté, kde došlo k poklesu o 25% (Henkel 2009: 53). S podobným nárůstem a poklesem věřících se můžeme setkat i v databázi Chorvatské

⁶⁶ Neboli občanů, kteří v žádného boha nevěří.

⁶⁷ Konflikt probíhal od roku 1991 do roku 1995 mezi Chorvaty a Srby (Bellamy 2002: 45).

statistické kanceláře. Její rozbor dat, je mnohem podrobnější, zahrnuje i další skupiny věřících,⁶⁸ bohužel bez možného porovnání s dřívějšími daty. Čísla se s předchozí statistikou v podstatě shodují, ale jsou zde malé rozdíly. Katolíci jsou podle statistické kanceláře zastoupeni o něco méně, než uváděl předchozí autor, rozdíl se pohybuje okolo 3%. Další odchylka se objevuje u skupiny ateistů, kde se číslo liší o 0,1% v neprospěch této komunity. Ostatní údaje se dokonale shodují, z čehož vyplývá, že došlo k velkému nárůstu věřících obyvatel (Chorvatská statistická kancelář 2013: 12).⁶⁹

Po smrti Franja Tudjmana, nově vzniklá vláda a v návaznosti i nový režim, žádným významným způsobem neomezovala práva věřících a neupravovala výrazně práva a povinnosti jednotlivých náboženství. Změna nastala jen v přístupu k této kategorii lidí, vláda již nepotřebovala takovou významnou podporu od náboženských představitelů, jako jí využíval Tudjman, a proto již nedocházelo k tak velkým investicím do náboženských objektů a církví. I přes omezení financí či podpory náboženských skupin během druhé tranzice, nedošlo k příliš velkým změnám v počtu věřících a ateistů (Perica 2006: 330-331). Podle Chorvatské statistické kanceláře, která zkoumala občany a jejich víru v roce 2011, největší nárůst zaznamenali ateisté z 2,2% došlo k nárůstu počtu občanů, nehlásících se k žádnému náboženství, na 3,8%. Což mohlo být důsledkem či původním jevem postupujícího procesu modernizace a změna režimu v zemi, na to nemusela mít žádný velký vliv. Menší růst zaznamenala skupina muslimů a ortodoxních věřících, u obou došlo k nárůstu 0,2%. Jedinou skupinu, ve které došlo k poklesu počtu členů, představovali katolíci. Pokles nebyl razantní, ale počet katolíků se snížil o necelé 2% (Chorvatská statistická kancelář 2013: 12). Ani dnes nedochází k velkým výkyvům či přelévání věřících z jednotlivých církevních skupin.

Předchozí výklad lze doplnit posouzením, procesu sekularizace v Chorvatsku s využitím Dobbelaerova pojetí třech úrovní sekularizace, z nichž první je societární, kde ochází k rozvolnění vztahů mezi náboženstvím a

⁶⁸ Mezi tyto skupiny zařazují další křesťanská náboženství, židovskou víru, orientální náboženství, další náboženství zahrnující například agnostiky a skeptiky nakonec jsou zde i kolonky pro nevím a není dokázáno (Chorvatská statistická kancelář 2013: 12).

⁶⁹ Obě tabulky jsou k nahlédnutí v příloze (viz H, I).

společností jako celku. Druhá úroveň se vztahuje ke změnám v náboženských organizacích a třetí úroveň se týká jednotlivců a jejich vztahu k náboženství a k náboženským skupinám (Dobbelaere 2002: 23-25). Pokud bychom v této tříúrovňové perspektivě posuzovali situaci v Chorvatsku během druhé tranzice, tak můžeme konstatovat, že sekularizace v nějaké razantní formě neproběhla. Toto zjištění odporuje předpokladu těsné vazby mezi sekularizací a demokratizací, s níž pracovaly teorie modernizace. Momenty modernizačních změn ve společnosti jsou v Chorvatsku jednoznačně přítomné, ale značná část občanů zachovává náboženské vyznání, které se jeví silně propojené s jejich každodenním životem.

ZÁVĚR

Chorvatsko představuje z hlediska zkoumání demokratizace a sekularizace velmi zajímavý případ, což má několik důvodů. Chorvatsko patří mezi evropské státy s největším zastoupením věřících a je třeba brát v úvahu rovněž specifický chorvatský historický kontext vztahů mezi různými etniky a církvemi, v první řadě interakcí mezi nejsilnějšími náboženskými skupinami.

Proces demokratizace je velmi rozpracované téma, které různí autoři vnímají odlišně. Práce používala především knihu Samuela Huntingtona, který demokratizaci popisuje jako proces, složený z vln a protivln. V historii se objevily již tři takové vlny. Třetí vlna, která ovlivnila komunismem zasažené země, byla touto prací podrobněji rozebrána na příkladu Chorvatska.

Další autor, jehož dílo bylo prací použito v souvislosti s demokratizací, byl Robert Dahl, který stanovil tři kritéria určující úroveň demokratizace. Všechny tři kritéria byla Chorvatskem splněna. Vznikly reformy o rozšíření občanských práv, díky tomu nejsou žádní občané znevýhodněni a mají právo politicky se angažovat. Občané jsou si rovni v přístupu k informacím a mohou se podílet na veřejné diskuzi. Sociální a zdravotní péče je přístupná pro všechny občany Chorvatska, a to bez výjimek. Žádní členové občanské společnosti nejsou připraveni o možnost, docházet do veřejných škol. Došlo k rozvoji vzdělávání a také k rozvoji médií, bohužel se stále objevují velké nedostatky a problémy, především v oblasti informovanosti obyvatel.

Pokud jde o charakteristiku specifických rysů demokratizace a režimních změn v Chorvatsku, ústředním momentem je zdůraznění skutečnosti, že zde proběhly během relativně krátkého období dvě tranzice a z toho vyplývá, že na demokratizaci Chorvatska určitě nelze pohlížet jako na přímočarý proces. Tato skutečnost významně ovlivňuje také posouzení vazby mezi demokratizací a sekularizací. Jde o to, že první režimní transformace představovala, mimo jiné, radikální rozchod s praxí vynucované sekularizace v předcházejícím režimu. Během vlády komunistické strany docházelo k velkému úbytku věřících. Jugoslávský režim byl v období vlády Josipa Broze Tita zaměřen na neutralizaci nebo eliminaci aktérů, kteří by mohli nějakým způsobem režim ohrozit.

Docházelo k zatýkání a politickým procesům, byli pronásledováni či odstraňováni kněží a jiní církevní představitelé.

V rámci první tranzice byla komunistická strana v chorvatském kontextu nahrazena v prvních svobodných parlamentních volbách v roce 1990, nově vzniklou hegemonní stranou HDZ, vedenou Franjo Tuđmanem. Tento vůdčí chorvatský politik v církvi spatřoval sílu, kterou mohl využít pro svůj nacionalistický projekt, zahrnující jako svou podstatnou součást, odtržení Chorvatska od Jugoslávské federace. Proto Tuđmanův režim usiloval o zlepšení vztahů mezi chorvatským státem a katolickou církví včetně nápravy vztahů Chorvatska s Vatikánem. Tuđman také aktivně podporoval výstavbu nových kostelů a jiných církevních staveb. Během jeho režimu se katolictví stalo de facto státním náboženstvím.

Podle Juana J. Linze se Tuđmanův režim vyznačoval populismem a silnou pozicí vůdce. Tuđman byl klíčovou vůdčí postavou režimu, parlament a vláda neměly možnost rušit prezidentská rozhodnutí. Tuđman během svého funkčního období prosadil novou ústavu a získal pravomoci, které přesahovaly hranice běžného prezidentského systému. Docházelo k trestání, a dokonce i věznění novinářů za jejich protirežimní názory. V tehdejší chorvatském kontextu nebylo možné utvořit silnou opoziční stranu, která by dokázala účinně soupeřit s vládnoucím HDZ. Odpor vůči režimu vyjadřovaly různé demonstrace, největší a nejnámější z nich proběhla v roce 1996 v Rádiu 101. Fungování Tuđmanova režimu bylo, ve druhé polovině 90 let, ovlivněno sociálně-ekonomickými problémy.

Další moment, který ovlivnil vztahy mezi Chorvaty a Srby, byla Chorvatsko-Srbská válka. Během války docházelo k drancování a plenění církevních staveb na území Chorvatska. Více jak 40% okupovaných staveb bylo v červnu 1994 naprosto zdemolováno.

Práce při zkoumání sekularizace v Chorvatsku použila dva zdroje, a to knihu Henkla a databázi Chorvatské statistické kanceláře, data pocházejí z roku 1987 a 2001. Oproti roku 1987 narostl počet katolíků asi o 20%. Nárůst o necelé 1% zaznamenali i muslimové. Naopak došlo k poklesu skupin ortodoxních věřících o 2% a pokles o 25% zaznamenala kategorie ateisté.

Druhý, úspěšný přechod k demokracii se uskutečnil po smrti Franja Tuđmana. Konaly se svobodné prezidentské i parlamentní volby. Nová vláda

přijala ústavní změny, které omezily pravomoci prezidenta, a naopak posílily pravomoci parlamentu a vlády. Došlo ke změně politického systému ze semiprezidentského na parlamentní, byla také zrušena horní komora. Dalšími důležitými změnami byly například rozvoj občanských práv, etablování plnohodnotného stranicko-politického pluralismu a svoboda médií. Největší změny proběhly především v oblasti mezinárodní politiky vůči Bosně a Hercegovině, Chorvatsko začalo spolupracovat s Mezinárodním trestním tribunálem pro bývalou Jugoslávii, a nakonec povolilo vstup srbského obyvatelstva zpět do země.

Po smrti Franja Tuđmana, nově vzniklá vláda a v návaznosti i nový režim, žádným významným způsobem neomezovala práva věřících a neupravovala výrazně práva a povinnosti jednotlivých vyznání a církví. Nedošlo k velkým investicím do náboženských objektů a církví. I přes omezení financí či podpory náboženských skupin, během druhé tranzice, nedošlo k příliš velkým změnám v počtu věřících a ateistů. Podle Chorvatské statistické kanceláře, která zkoumala občany a jejich víru v roce 2011, tak největší nárůst zaznamenali ateisté z 2,2% na 3,8%. Tento nárůst lze interpretovat jako důsledek či průvodní jev postupujícího procesu modernizace, přičemž změna režimu v zemi na to nemusela mít žádný velký vliv. Menší růst zaznamenala skupina muslimů a ortodoxních, u obou došlo k nárůstu 0,2%. Počet členů u katolíků klesl o necelé 2%.

Poslední částí procesu demokratizace je konsolidace demokracie, o které se v Chorvatsku hovoří až po nápravě ekonomických, sociálních a politických problémů předešlého režimu a následném vytvoření nových politicky korektních institucí. Aby mohl být stát zařazen mezi konsolidované demokracie, musí fungovat jako demokracie s plně hodnotnými volbami a institucemi několik let. Práce využila při svém zkoumání pět kritérií Fialy, s jejichž pomocí posuzovala, jestli je Chorvatsko konsolidovanou demokracií. Podle těchto kritérií je možné, Chorvatsko označit jako konsolidovanou demokracii. V Chorvatsku proběhly demokratické parlamentní volby, jako příklad můžeme uvést parlamentní volby v roce 2011, vítězem se stala koalice Kukuriku a druhou nejsilnější stranou byla HDZ. Další svobodné parlamentní volby byly v roce 2015, vítězem se stala strana HDZ a druhou nejsilnější stranou v pořadí byla SPD. Tyto koalice či strany jsou podporovány voliči dlouhodobě a voliči nemají tendence příliš často měnit svoji podporu. Chorvatsko neobsahuje antisystémové strany. Nevznikají žádné

protestní skupiny, petice proti režimu, anebo jiné výraznější protesty proti chorvatskému politickému hnutí.

Vyznění posouzení konsolidace demokracie v Chorvatsku dle Fialou stanovených kritérií se shoduje s výsledky hodnocení vypracovaného nezávislou agenturou Freedom House, podle které je Chorvatsko plně konsolidovanou demokracií s hodnocením jedna a půl, politická práva jsou na úrovni jedna a občanské svobody se pohybují okolo hodnoty dva. Chorvatsko je konsolidovanou demokracií, podle agentury FH od roku 2000, podle kritérií stanovených Fialou od roku 2014. Chorvatsko vstoupilo do EU v roce 2013.

Závěrem lze konstatovat, že vztah mezi demokratizací a sekularizací v chorvatském případě neodpovídá očekáváním, která byla odvozena z předpokládané těsné vazby mezi demokratizací a sekularizací. Transformace režimu, zejména pokud jde o první tranzici, v chorvatském případě nutně zahrnovala odmítnutí předcházející násilné komunistické sekularizace a postupné vyrovnávání se s tímto dědictvím minulého režimu. Sekularizace v Chorvatsku tedy nemohla proběhnout podle tradičních představ odvozených z teorií modernizace. Naopak katolictví získalo de facto postavení státního náboženství a bylo během režimu Franja Tudjmana využito k nacionalistickým účelům. V souvislosti s druhou tranzicí a následnou konsolidací demokracie v Chorvatsku se sice změnila zmíněná vazba mezi státem, respektive novým režimem a církví, avšak tento moment se, přinejmenším ve zde sledovaném časovém úseku, neprojevil v nějakém rozpoutání razantních sekularizačních procesů, jež by se projevil například jasným úbytkem celkového počtu věřících nebo výraznými změnami počtu věřících příslušejících k jednotlivým vyznáním. Zkoumání chorvatského případu tedy vybízí k uvažování o vztahu mezi demokratizačními a sekularizačními procesy, beroucímu ohled na různé kombinace procesů a na škálu situací zřetelně rozsáhlejší a pestřejší, než připouštěl zjednodušený pohled na vazbu mezi sekularizací a demokratizací, vycházející z klasických teorií modernizace.

LITERATURA A PRAMENY

Literatura

Arendt, Hannah. 2000. *Původ totalitarismus I-III*. Praha: OIKOYMENH, 437-452.

Aron, Raymond. 1993. *Demokracie a totalitarismus*. Brno: Atlantis, 158-159.

Balík, Stanislav a Kubát, Michal. 2004. *Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů*. Praha: Dokořán.

Bartlett, William. 2003. *Croatia: Between Europe and the Balkans*. New York: Routledge, 33-38.

Bellamy, Alex J. 2002. „The Catholic Church and Croatia’s Two Transitions.“ *Religion, State & Society* 30, č. 1.

Berger, Peter L. 1967. *The Sacred Canopy*. New York: Anchor Books, 107-108.

Bláha, Karel. 1990. „Nová Ústava Republiky Chorvatska.“ *Jednota* 45, č. 51–52, 6.

Cabada, Ladislav et al. 2008. *Nové demokracie střední a východní Evropy*. Praha: Oeconomica, 120.

Cabada, Ladislava, Kubát, Michael et al. 2004. *Úvod do studia politické vědy*. 2. rozš. a dopl. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 341-342.

Carothers, Thomas. 2002. „The End of the Transition Paradigm.“ *Journal of Democracy* 13, č. 1, 9-10.

Cepanec, Željko. 2002. *Croatia and NATO: The Stony Road to Membership*. Dostupné na: <http://www.cpi.hr/download/links/hr/3151.pdf> (8. 4. 2016).

Cierco, Teresa. 2009. „Europeanization Impact on Croatia’s Course to Democracy.“ *Primavera* 122, 179-181. Dostupné na: http://comum.rcaap.pt/bitstream/123456789/506/1/NeD122_TeresaCierco.pdf (8. 4. 2016).

Cohen, Lenard J. 1997. „Embattled Democracy. Postcommunist Croatia in Transition.“ In: *Politics, Power and Struggle for Democracy in South–East Europe*. Karen Dawisha a Bruce Parrot eds. Cambridge: Cambridge University Press, 109-111.

Dahl, Robert. 1995. *Demokracie a její kritici*. Praha: Victoria Publishing.

Dahl, Robert. 2001. *O demokracii*. Praha: Portál.

Diamond, Larry Jay. 1997. *Is the third Democratization Over? An Empirical Assesment*. Notre Dame: University of Notre Dame.

Dobbelaere, Karel. 2002. *Secularization: An Analysis at Three Levels*. Brusel: Presses interuniversitaires Européennes, 23-25.

Dočekalová, Pavla a Švec, Kamil et. al. 2010. *Úvod do politologie*. Praha: Grada, 157.

Dvořáková, Vladimíra a Kunc, Jiří. 1994. *O přechodech k demokracii*. Praha: SLON, 77.

Fiala, Petr. 2001. „Česká republika: transformující se nebo konsolidovaný politický systém? Pokus o aplikaci obecných kritérií a indikátorů konsolidace na český případ.“ *Středoevropské politické studie* 1, č. 3. Dostupné na: <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=93> (6. 4. 2016).

Friedrich, Carl Joachim a Brzezinski, Zbigniew. 1965. *Totalitarian Dictatorship and Autocracy*. London: Horvard University Press, 20-23.

Hanuš, Jiří. 2012. "O politických ideologiích, sekularizaci a svobodě. Rozhovor s Romanem Jochem." *Revuepolitika* 7, č. 8. Dostupné na: <http://www.revuepolitika.cz/clanky/1700/o-politickyh-ideologiich-sekularizaci-a-svobode> (24.4.2016).

Henkel, Reinhard. 2009. „Religion and religious institutions in the post-Yugoslav states between secularization and resurgence.“ *Geographica*, č. 1-2. Dostupné na: https://web.natur.cuni.cz/ksgrrsek/acta/2009/2009_henkel.pdf (8. 4. 2016).

Herbert, David. 1999. „Christianity, Democratisation and Secularisation in Central and Eastern Europe.“ *Religion, States & Society* 27. č. 3-4. Dostupné na: file:///F:/Texty_Ch/Christianity%20Democratisation%20and%20Secularisation%20in%20Central%20and%20Eastern%20Europe.pdf (8. 4. 2016).

Hloušek, Vít a Kopeček, Lubomír, eds. 2007. *Demokracie*. Brno: Mezinárodní politický ústa, 285-294.

Hloušek, Vít a Kopeček, Lubomír. 2003. *Fenomén demokracie*. Brno: Masarykova universita.

Hloušek, Vít. 2000. „Parlamentní volby v Chorvatsku 2000.“ *Středoevropské politické studie* 2, č. 1. Dostupné na: <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=131> (6. 4. 2016).

Huntington, Samuel Phillips. 2008. *Třetí vlna: Demokratizace na sklonku dvacátého století*. Praha: Centrum pro studium demokracie a kultury.

Chlumský, Jan. b. r. „Blah. Alois Stepinac.“ *Catholica*. Dostupné na: <http://catholica.cz/?id=535> (8. 4. 2016).

Ilišin, Vlasta. 2002. „Youth and Politics.“ In: *Youth and Transition in Croatia*. Eds. Vlasta Ilišin a Radin Furio. Zagreb: Institute for Social Research, 160-164.

Ilišin, Vlasta. 2007. „Political Values and Attitudes.“ In: *Democratic Transition in Croatia: Value Transformation, Education and Media*. Eds. Sabrina Ramet a Davorka Matić. Austin: Texas University Press, 112-117.

Inglehart, Ronald a Welzel, Christian. 2009. „How development leads to democracy.“ *Foreign Affairs* 88, č. 2, 33-49.

Irvine, Jill A. 1997. „Ultranationalist Ideology and State-Building in Croatia, 1990–1996.“ *Problems of Post-Communism* 44, č. 4, 39. Dostupné na: file:///F:/Texty_Ch/Ultranationalist%20Ideology%20and%20State%20Building%20in%20Croatia%201990%201996.pdf (23. 4. 2016).

Jakelić, Slavica. 2006. „Secularization, European Identity and The End of the West.“ *The Hedgehog Review* 8, č. 1-2, 136. Dostupné na: <http://www.iasc-culture.org/THR/archives/AfterSecularization/8.12MJakelic.pdf> (8. 4. 2016).

Karl, Terry L. a Schmitter, Philippe. C. 1991. „Modes of Transition in Latin America, Southern and Eastern Europe.“ *International Social Science Journal* 43, č. 128, 269-284.

Keller, Jan. 2005. *Dějiny klasické sociologie*. Praha: SLON, 15-50.

Kubát, Michal, ed. 2003. *Postkomunismus a demokracie*. Praha: Dokořán.

Lazarević, Uroš. 2009. „Charakteristika a klasifikace režimu Slobodana Miloševića v Srbsku (1987–2000) a nástin srovnání s režimem Franja Tudjmana v Chorvatsku (1990–1999).“ *Časopis pro humanitní a společenské vědy* 5, č. 14. Dostupné na: <http://clovek.ff.cuni.cz/view.php?cisloclanku=2009031502> (8. 08. 2015).

Lijphart, Arend. 1999. *Patterns of democracy: government forms and performance in thirty-six countries*. New Haven a London: Yale University Press.

Linz, Juan José. 1978. *The Breakdown of Democratic Regimes: Crisis, Breakdown, and Reequilibration*. Baltimore a London: Johns Hopkins University Press.

Linz, Juan José. 2000. *Totalitarian and Authoritarian Regimes*. Colorado: Lynne Rienner Publishers.

Lužný, Dušan. 1999. *Náboženství a moderní společnost. Sociologické teorie modernizace a sekularizace*. Brno: Masarykova univerzita, 138-139.

Mainwaring, Scott, O'Donnell, Guillermo a Valenzuela, Samuel J. eds. 1992. *Issues in Democratic Consolidation. The New South American Democracies in Comparative Perspective*. Indiana: University of Notre Dame Press, 320.

Malesević, Sinisa. 2002. *Ideology, Legitimacy and the New State*. London: Frank Cass London, 232-233.

Merkel, Wolfgang. 1996. *Systemwechsel 1: Theorien, Ansätze und Konzepte der Transformationsforschung*. Opladen: Leske und Budrich.

Merkel, Wolfgang. 1999a. *Systemtransformation: Eine Einführung in die Theorie und Empirie der Transformationsforschung*. Opladen: Leske und Budrich.

Merkel, Wolfgang. 1999b. *Defective Democracies*. Madrid: Instituto Juan March de Estudios e Investigaciones, 2-3.

Merkel, Wolfgang. 2004. „Embedded and defective democracies.“ *Democratization* 11, č. 5, 35-36.

Michels, Robert. 1962. *Political parties. A Sociological Study of the Oligarchical Tendencies of Modern Parties*. New York: Collier Books.

Nový, Michal a Havlík, Vlastimil. 2012. „Vládnutí v Chorvatsku: Tuđmanova smrt jako impuls pro koaliční spolupráci?“ *Acta Politologica* 4, č. 1. Dostupné na: <http://acpo.vedeckecasopisy.cz/publicFiles/00152.pdf> (8. 4. 2016).

O'Donnell, Guillermo a Schmitter, Philippe C. 1986. *Transitions from authoritarian rule: Tentative conclusion about uncertain democracies*. London: The Johns Hopkins Press, 6-8.

O'Donnell, Guillermo. 1994. „Delegative democracy.“ *Journal of Democracy* 5, č. 1, 55 – 56.

Perica, Vjekoslav. 2006. „The most Catholic country in Europe? Church, state, and society in contemporary Croatia.“ *Religion, State & Society* 34, č. 4. Dostupné na: file:///F:/Texty_Ch/The%20most%20Catholic%20country%20in%20Europe%20church%20state%20and%20society%20in%20contemporary%20Croatia.pdf (8. 4. 2016).

Platón. 1993. *Ústava*. Praha: Svoboda.

Przeworski, Adam. 1992. *Democracy and the Market: Political and Economic Reforms in Eastern Europe and Latin America*. Cambridge: Cambridge University Press.

Ramet, Sabrina P. 1996. „The Croatia Catholic Church since 1990.“ *Religion, States and Society* 24, č. 4, 349. Dostupné na: file:///F:/Texty_Ch/ramet1996.pdf (8. 4. 2016).

Rustow, Dunkwart. 1970. „Transitions to Democracy: Towards a Dynamic Model.“ *Comparative Politics* 2, č. 3, 337-363. Dostupné na: <http://isites.harvard.edu/fs/docs/icb.topic1521414.files/March%209/Rustow%20170.pdf> (8. 4. 2016).

- Říhová, Blanka. 2000. *Přehled moderních politologických teorií*. Praha: Portál, kapitola 15.
- Sartori, Giovanni. 1987. *The theory of democracy revisited*. New Jersey: Chatham House Publisher.
- Share, Donald. 1987. „Transitions to Democracy and Transition through Transaction.“ *Comparative Political Studies*, č. 19.
- Shils, Edward. 1960. „Political Development in the New States.“ *Comparativ Studies in Society and History* 2, č. 3. Cambridge: Cambridge University Press, 265-292.
- Skovajsa, Marek. 2002. „Teorie demokracie.“ In: *Úvod do studia politické vědy*. Eds. Ladislav Cabada a Michal Kubát. Praha: Portál, 12. kapitola.
- Smith, Adam. 1994. „Trh a jednotlivec.“ In: *Liberalismus v kostce*. Ed. Detmar Doering. 1. vyd. Praha: H&H, 32-37.
- Stallaerts, Robert. 2010. *Historical Dictionary of Croatia*. Toronto, Plymouth a Lanham: The Scarecrow Press, 122.
- Stepan, Alfred. 1986. „Paths toward Redemocratization: Theoretical and Comparative Considerations.“ In: *Transitions from Authoritarian Rule: Prospects for Democracy*. Eds. Guillermo O'Donnell a Philippe C. Schmitter a Laurence Whitehead. Baltimore a London: The Johns Hopkins University Press, 65-84.
- Svensson, Palle. 1995. *Teorie demokracie*. Brno: CDK.
- Váně, Jan. 2010. „Která témata soudobé sociologie náboženství chápe jako (ne)aktuální?“ In: *Soudobá sociologie IV: Aktuální a každodenní*. Ed. Jiří Šubrt. Praha: Karolinum, 277-307.

Zakaria, Fareed. 1997. „The Rise of Illiberal Democracy.“ *Foreign Affairs* 76, č. 6. Dostupné na: <https://www.foreignaffairs.com/articles/1997-11-01/rise-illiberal-democracy> (8. 4. 2016).

Zakošek, Nenad. 2008. „Democratization, State-building and War: The Cases of Serbia and Croatia.“ *Democratization* 15, č. 3, 592.

Židek, Libor a Zbořilová, Hana. 2005. *Washingtonský konsenzus v české ekonomické praxi 90. let*. Working paper 6. Centrum výzkumu konkurenční schopnosti české ekonomiky. Dostupné na: <http://is.muni.cz/do/1456/soubory/oddeleni/centrum/papers/wp2005-06.pdf> (8. 4. 2016).

Prameny

BBC. 2003. „Croatia moves to join EU.“ *BBC* 21. února 2003. Dostupné na: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/2786933.stm> (8. 4. 2016).

Evropská komise. 2014. *Chorvatsko: Zprávy o boji proti korupci v EU*, 2. Dostupné na: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:Vyw5bQHtIuAJ:www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw%3Fidd%3D73494+&cd=5&hl=cs&ct=clnk&gl=cz> (23. 4. 2016).

Freedom House. 1999. *Croatia*. Dostupné na: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/1999/croatia> (8. 4. 2016).

Freedom House. 2015. *Croatia*. Dostupné na: <https://freedomhouse.org/report-types/freedom-world#.VcH1OPntmko> (8. 4. 2016).

Hrvatska demokratska zajednica. <http://www.hdz.hr>

Hrvatska kršćanska demokratska unija. <http://hkdu.hr>

Hrvatska narodna stranka. <http://www.hns.hr>

Hrvatska socijalno-liberalna stranka. <http://www.hslns.hr>

Hrvatska stranka prava. <http://www.hsp.hr>

Hrvatska stranka umirovljenika. <http://hsu.hr>

Chorvatská statistická kancelář. 2013. *Census of Population, Households and Dwellings 2011, Population by Citizenship, Ethnicity, Religion and Mother Tongue*. Dostupné na: <file:///C:/Users/NTB%202011/Desktop/CROATIAN%20BUREAU%20OF%20STATISTICS%20-%20REPUBLIC%20OF%20CROATIA.html> (8. 4. 2016).

Istarski demokratski sabor. <http://www.ids-ddi.com>

Markets. 2015. „Croatia moves closer to new election as parliament fails to elect speaker.“ *Reuters* 3. prosince 2015. Dostupné na: <http://www.reuters.com/article/croatia-parliament-idUSL8N13S4GL20151203> (8. 4. 2016).

Ministerstvo zahraničních věcí České republiky. 2016. *Chorvatsko*. Dostupné na: http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/evropa/chorvatsko/ (8. 4. 2016).

Sabor. <http://www.sabor.hr>

Socijaldemokratska partija. <http://www.sdp.hr/>

TIME. 1960. „Religion: The Silent Voice.“ 22. února 1960. Dostupné na: <http://content.time.com/time/magazine/article/0,9171,939610,00.html> (8.4.2016).

PŘÍLOHY

Příloha A

HESLO	AUTORITARISMUS	TOTALITARISMUS
Autonomie společenských struktur a nepolitické sféry	ano	ne
Kontrola všech aspektů života společnosti	ne	ano
Absolutní kontrola ekonomické činnosti	ne	ano
Vůdčí úloha jediné masové strany	ne/omezená	ano
Ovládnutí správních struktur představiteli vládnoucí strany	ne	ano
Legální či semilegální opozice	omezená	ne
Existence vůdčí ideologie	ne	ano
Masový teror doléhající na celou společnost	ne	ano
Vypořádávání se s politickými protivníky prostřednictvím násilí	ano	ano
Politická mobilizace obyvatel	ne/omezená	ano
Snaha o expanzi	ne	ano
Vzor pro jiné země	ne/omezená	ano

(Balík a Kubát 2004)

Tabulka k nedemokratickým režimům Huntingtona období 1974-1990

Režimy				
Procesy	Systémy jedné strany	Vojenské režimy	Personální diktatury	Rasové oligarchie
Přechod	(Tchaj-wan) * Maďarsko (Mexiko) (SSSR) Bulharsko	Španělsko Indie Chile	Turecko Brazílie Peru Ekvádor Guatemala Nigérie* Pákistán Súdán*	
Přeměna	Polsko Československo Nikaragua Mongolsko	(Nepál)	Uruguay Bolívie Honduras Korea El Salvador	Jižní Afrika
Výměna	NDR	Portugalsko Filipíny Rumunsko	Řecko Argentina	
Zásah zvenčí	Granada		(Panama)	

() Země, které se nedemokratizovaly, jen v nich proběhla změna (do roku 1990)

* Země, které se vrátily k autoritarismu

(Huntington 2008: 114)

Příloha C

Roky	Počet demokratických států	Počet nedemokratických států	Celkový počet států	Podíl demokratických států (%)
1922	29	35	64	45,3
1942	12	49	61	19,7
1962	36	75	111	32,4
1973	30	92	122	24,6
1990	59	71	130	45,4

(Huntington 2008: 33)

Příloha D

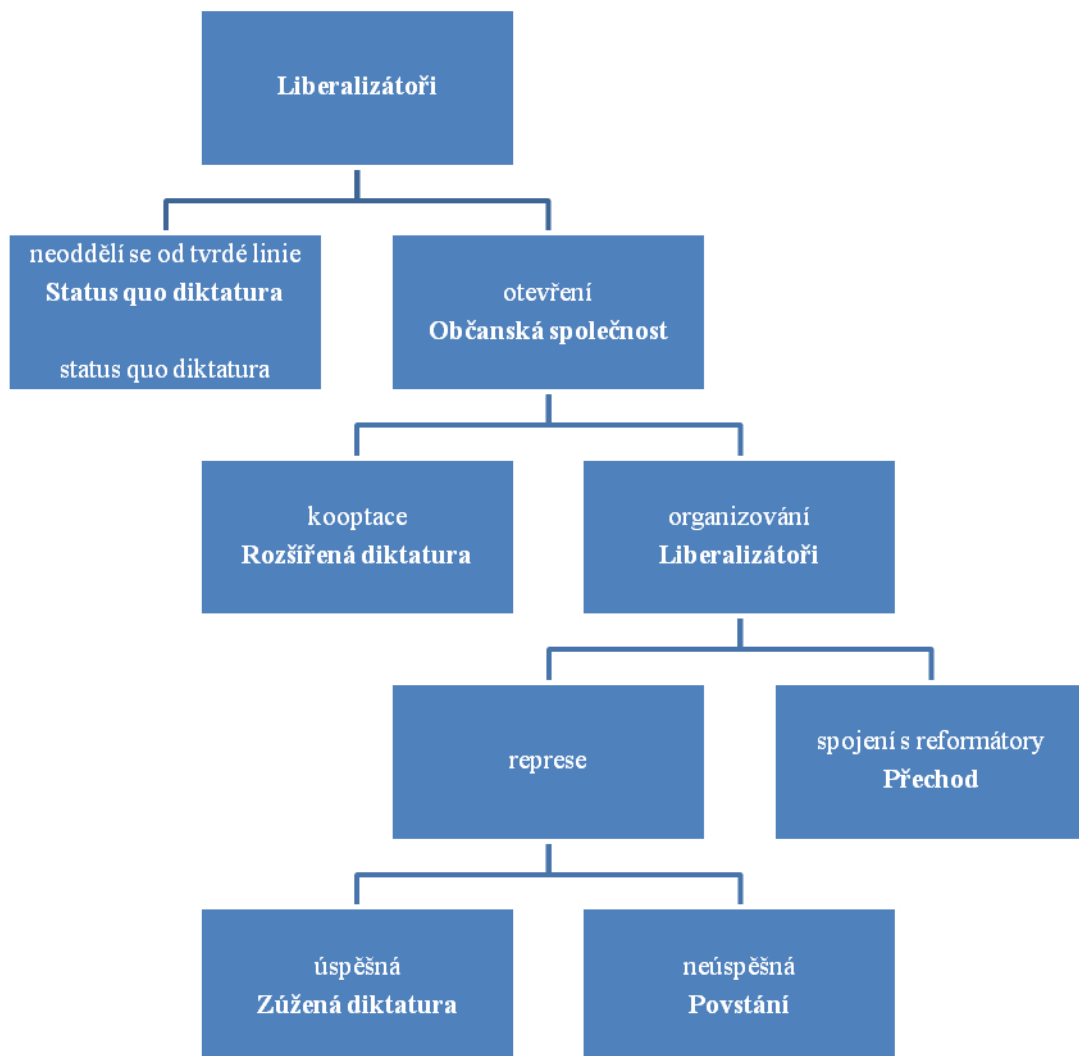
Typologie přechodů

Tempo demokratizace	Demokratizace vedená představiteli autoritářského režimu	Demokratizace vedená proti režimu
postupně	posílení demokratizace	přechod revolučním bojem
rychle	přechod transakcí	přechod zlomem

(Mainwaring 1992: 320)

Příloha E

Liberalizace

(Przeworski 1992: 62)

Příloha F

Hybridní režimy 2015 (Postkomunistické země)

Částečně konsolidovaný autoritativismus (5,14-5,93)	Hybridní režimy (4,07-4,86)	Částečně konsolidovaná demokracie (3,18-3,89)
Kosovo	Makedonie	Maďarsko
Arménie	Albánie	Bulharsko
Kazachstán	Bosna-Hercegovina	Rumunsko
	Gruzie	Chorvatsko
	Ukrajina	Srbsko
	Moldávie	Montenegro

* 7 je úplný autoritativismus a 1 je plně konsolidovaná demokracie

(Freedom House 2015)

Příloha G

Proces chorvatské přeměny

Roky	Politická práva (PR)	Občanské svobody (CL)	Status *
1990-91	3	4	FP
1991-92	4	4	FP
1992-93	4	4	FP
1993-94	4	4	FP
1994-95	4	4	FP
1995-96	4	4	FP
1996-97	4	4	FP
1997-98	4	4	FP
1998-99	4	4	FP
1999-00	4	4	FP
2000-01	2	3	F
2001-02	2	2	F
2002-03	2	2	F
2003-04	2	2	F
2004-05	2	2	F
2005-06	2	2	F
2006-07	2	2	F
2007-08	2	2	F
2008-09	2	2	F
2009-10	2	2	F
2010-11	1	2	F
2011-12	1	2	F
2012-13	1	2	F
2013-14	1	2	F
2014-15	1	2	F

* FP- Partly free (částečně svobodné) F- free (svobodné)

(Freedom House 2015)

Příloha H

Sekularizace

Rok	Populace (tis)	Protestanti (%)	Katolíci (%)	Muslimové (%)	Ateisti (%)
1953	3,919	11,3	73,9	0,2	12,5
1987	4,784	6,5	64,9	0,4	27,4
2001	4,437	4,6	91,2	1,3	2,3

(Henkel 2009: 51-53)

Příloha I

Sekularizace

Církev	2001 (%)	2011 (%)
Katolíci	87,7	86,28
Pravoslavní	4,42	4,44
Protestanti	0,27	0,34
Další křesťané	0,24	0,3
Muslimové	1,28	1,47
Židé	0,01	0,01
Orientální církve	0,02	0,06
Další církve	0,01	0,06
Agnostici a skeptici	0,03	0,76
Ateisti	2,22	3,81
Bez uvedení	2,95	2,17
Nezjištěno	0,58	0,29

(Chorvatská statistická kancelář 2013: 12)